

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Aušros Grubytės
II kurso, Europos Sąjungos verslo teisės
studijų studentės

Magistro darbas
Bankų nemokumo reglamentavimas Europos Sąjungos teisėje
Regulation of bank insolvency in European Union law

Vadovas: doc. dr. Laurynas Didžiulis
Recenzentas: doc. dr. Deividas Soloveičik

Vilnius
2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe yra analizuojama banko ir banko nemokumo samprata, nemokumo procedūrų tikslai bei rūšys. Taip pat analizuojama banko pertvarkymo samprata, tikslai, principai bei sąlygos ir pačių pertvarkymo priemonių taikymo sąlygos, kurios darbe yra kvalifikuojamos Lietuvos civilinės teisės prasme. Galiausiai, darbe nagrinėjama pertvarkymo priemonių taikymo įtaka akcininkams ir kreditoriams.

Pagrindiniai žodžiai: banko nemokumas, pertvarkymo priemonės, akcininkai, kreditoriai, nuosavybės teisė, viešasis interesas.

ANNOTATION AND KEYWORDS

This master thesis analyzes the concept of bank and banks insolvency, the objectives, and types of insolvency proceedings. The concept, objectives, principles, and conditions of the bank's resolution and the conditions of application of the resolution measures themselves, which are qualified in the meaning of Lithuanian civil law, are also analyzed. Finally, the paper examines the impact of the resolution measures on shareholders and creditors.

Keywords: bank insolvency, resolution measures, shareholders, creditors, property rights, public interest.

TURINYS

ĮVADAS	1
1. BANKO NEMOKUMO TEISINIO REŽIMO YPATUMAI.....	5
1.1. Banko ir banko nemokumo sąvokų samprata	5
1.2. Banko nemokumo procedūrų rūšys.....	9
1.3. Banko nemokumo procedūrų tikslai	10
2. BANKO PERTVARKYMAS	13
2.1. Banko pertvarkymo samprata ir tikslai	13
2.2. Banko pertvarkymo principai ir sąlygos	16
2.3. Banko verslo pardavimo priemonė	19
2.4. Laikinos įstaigos sukūrimo priemonė	22
2.5. Žlungančio banko turto atskyrimo priemonė	26
2.6. Žlungančio banko gelbėjimas privačiomis lėšomis	29
3. PERTVARKYMO PRIEMONIŲ TAIKYMO ĮTAKA BANKO AKCININKAMS IR KREDITORIAMS	34
3.1. Pertvarkymo priemonių taikymo įtaka banko akcininkų teisėms	34
3.2. Pertvarkymo priemonių taikymo įtaka banko kreditorių teisėms	38
IŠVADOS	44
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	45
SANTRAUKA (lietuvių kalba)	50
SUMMARY (anglų kalba).....	51

IVADAS

Nagrinėjamos temos aktualumas. Nepaisant sparčiai besikeičiančios ir vis besiplečiančios finansinių paslaugų srities, vis labiau populiarėjant finansinėms technologijoms, bankai vis dar yra svarbiausi ir vieni pagrindinių funkcijų atliekančių įstaigų ekonomikoje. Valstybės turinčios gerai išvystytą ir funkcionuojantį finansų sektorių, dažnai pasižymi sparčiau augančia ekonomika, patrauklesne aplinka investuotojams bei didesnėmis verslo vystymo galimybėmis. Tačiau visuomenėje vis labiau netylant kalboms apie grėšiančią ekonominę krizę, bankų ir visos finansų sistemos stabilumas yra būtinas, kadangi pasaulinės finansų krizės turi itin neigiamus padarinius, kuriuos patiria didžioji dalis visuomenės. Nemokumas, nors ir yra neigiamas, tačiau laikytinas natūraliu reiškiniu rinkos ekonomikoje, kuomet neefektyviai veikiančios įstaigos turi būti pašalinamos iš rinkos ir jos vietą užima įstaigos, kurios geba veikti efektyviai. Tačiau šia taisykle neturėtų būti remiamasi bankų nemokumo atveju, kadangi bankams likvidavimo procedūra taikytina tik kraštutiniu atveju, būtent dėl bankų specifinio statuso, kuris pasireiškia bankų priežiūroje ir nemokumo bylose vyraujančiu didesniu viešuoju interesu. Banko likvidavimas, kaip vienas iš banko nemokumo sprendimo būdų taikomas tuomet, kai yra nustatoma, jog tiesioginis banko likvidavimas nesukels didelio masto neigiamų padarinių finansų sistemos stabilumui. Bankų nemokumas ne tik daro neigiamą įtaką finansų sistemos stabilumui ir valstybių narių ekonominei situacijai, bet ir mažina bendrą visuomenės pasitikėjimą bankų sektoriumi. Dar iki Bankų gaivinimo ir pertvarkymo direktyvos (toliau – ir **BRRD**) priėmimo, bankų nemokumas dažnai reikšdavo ir didesnes išlaidas valstybėms, kurios teikdavo finansinę paramą su nemokumu susidūrusiems bankams. Tačiau priėmus Bankų gaivinimo ir pertvarkymo direktyva situacija iš esmės pasikeitė. Kaip alternatyva tiesioginiam banko likvidavimui buvo pradėtos taikyti pertvarkymo priemonės, kurios leidžia efektyviai ir nenaudojant mokesčių mokėtojų pinigų, gelbėti žlungantį ar galintį žlugti banką. Banko pertvarkymo priemonės mokslinėje literatūroje yra nagrinėjamos epizodiškai. Todėl šiame darbe buvo pasirinkta išanalizuoti banko pertvarkymo priemones ir jų taikymo sąlygas bei šias priemones kvalifikuoti Lietuvos civilinės teisės prasme, o taip pat ir įvertinti pertvarkymo priemonių įtaką akcininkams ir kreditoriams. Autorės nuomone šis darbas galėtų paskatinti teisės mokslininkų diskusijas būtent dėl Europos Sąjungos (toliau – ir **ES**) mastu nustatytų ir į valstybių narių nacionalines teisės sistemas perkeltų pertvarkymo priemonių kvalifikavimo civilinės teisės prasme, siekiant nustatyti kokį teisinį santykį valstybių narių teisinėje sistemoje jos atitinka ar į kurį teisinį santykį yra panašiausias.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas išanalizuoti pertvarkymo priemonių taikymo sąlygas, šių priemonių taikymo įtaką akcininkams ir kreditoriams bei nustatyti kokį teisinį santykį šios priemonės atitinka Lietuvos civilinėje teisėje.

Darbo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti yra keliami šie uždaviniai:

- (i) Išsiaiškinti banko pertvarkymo sampratą, identifikuoti banko pertvarkymo tikslus, principus ir sąlygas;
- (ii) Išanalizuoti banko pertvarkymo priemones ir jų taikymo sąlygas bei nustatyti civilinį teisinį santykį Lietuvos teisėje, kurį atitiktų banko pertvarkymo priemonės;
- (iii) Remiantis išanalizuotomis banko pertvarkymo priemonėmis ir jų taikymo sąlygomis, nustatyti kokią įtaką akcininkų ir kreditorių teisėms daro pertvarkymo priemonių taikymas žlungančiam ar galinčiam žlugti bankui.

Darbo objektas. Šio darbo objektas yra (i) pertvarkymo priemonių taikymo sąlygos bankui, kuris žlunga arba gali žlugti; (ii) pertvarkymo priemonių kvalifikavimas Lietuvos civilinės teisės prasme; (iii) pertvarkymo priemonių taikymo įtakos vertinimas akcininkų ir kreditorių teisėms. Darbas yra suskirstytas į tris pagrindines dalis: pirmojoje dalyje yra analizuojama banko nemokumo samprata, banko nemokumo procedūrų rūšys ir tikslai; antrojoje dalyje analizuojama banko pertvarkymo samprata, tikslai, sąlygos ir principai. Taip pat analizuojamos visos pertvarkymo priemonės ir jų taikymui keliamos sąlygos. Galiausiai pertvarkymo priemonės yra kvalifikuojamos Lietuvos civilinės teisės prasme, nustatant kokį teisinį santykį šios priemonės galėtų atitikti Lietuvos nacionalinėje teisėje. Atsižvelgiant į išanalizuotas pertvarkymo priemonių taikymo sąlygas, trečiojoje darbo dalyje yra analizuojama ir vertinama banko pertvarkymo priemonių taikymo įtaka akcininkų ir kreditorių teisėms.

Tokį pasirinkimą atskleisti baigiamojo darbo temą lėmė tai, kad atlikus mokslinių publikacijų analizę nebuvo aptikta darbų, kuriuose pertvarkymo priemonės ir jų taikymas būtų išanalizuotos bei kvalifikuojamos ES valstybių narių teisės prasme.

Tyrimo metodai. Šio darbo tikslui pasiekti yra naudojami lyginamasis, sisteminis, lingvistinis, loginis, apibendrinimo ir dokumentų analizės metodai.

Lyginamasis metodas buvo naudojamas lyginant skirtingas banko pertvarkymo priemones, jų taikymo sąlygas bei siekiant palyginti kokį nacionalinį civilinį teisinį santykį Lietuvos teisės sistemoje galėtų atitikti banko pertvarkymo priemonės.

Dokumentų analizės metodas buvo naudojamas analizuojant ES bei Lietuvos teisės aktus, teisės doktriną bei teismų praktiką.

Lingvistinis metodas darbe naudojamas vertinant ir nagrinėjant mokslinę doktriną, teisės aktus bei teismų praktikoje suformuotus išaiškinimus.

Loginis metodas buvo naudojamas siekiant apibendrinti teisės aktų nuostatas ir teismų praktikos išaiškinimus, taip pat formuluojant darbo išvadas.

Apibendrinimo metodas kartu su loginiu metodu buvo naudojamas nustatant banko pertvarkymo priemonių pagrindinius bruožus, banko pertvarkymo specifinius tikslus, požymius bei sąlygas, taip pat apibendrinant darbo skyrius.

Sisteminio metodo pagalba buvo analizuojama skirtingų autorių nuomonės ir teisės aktų nuostatos, siekiant suvokti bankų nemokumo specifiškumą, pertvarkymo priemonių taikymo pagrindinius principus ir tikslus bei surasti pertvarkymo priemonių atitikmenį Lietuvos civilinėje teisėje.

Darbo originalumas. Šio darbo autorės žiniomis, per pastarųjų penkerių metų laikotarpį didelių mokslinių darbų, tokių kaip disertacijos ar monografijos, bankų nemokumo reglamentavimo tema Lietuvoje nebuvo išleista. Atkreiptinas dėmesys, jog 2015 m. buvo apginta disertacija „Banko pertvarkymo teisinis režimas. Viešųjų ir privačiųjų interesų balansavimas. Lyginamoji analizė“ (Ambrasas, 2015), kurioje buvo analizuojama teorinės ir praktinės banko pertvarkymo teisinio režimo problemos, kylančios viešųjų ir privačiųjų interesų derinimo kontekste. Minėtoje disertacijoje buvo nagrinėjama bankų pertvarkymo reglamentavimo atsiradimo istorija ir aplinkybės paskatinusios Europos Sąjungą iš esmės keisti bankų nemokumo reglamentavimą, taip pat buvo lyginamas konkrečių banko pertvarkymo priemonių taikymas ir reglamentavimas Europos Sąjungoje, Šveicarijoje bei JAV. Tuo tarpu, šis magistro baigiamasis darbas pasižymi naujumu dėl šių priežasčių: (i) darbe yra analizuojama ir atskleidžiama bankams taikytinų pertvarkymo priemonių turinys ir sąlygos; (ii) siekiama banko pertvarkymo priemonės kvalifikuoti Lietuvos civilinės teisės prasme; (iii) analizuojama ir vertinama banko pertvarkymo priemonių taikymo įtaka akcininkams bei kreditoriams.

Svarbiausi šaltiniai: Siekiant šiame magistro baigiamajame darbe išsikeltų uždavinių bei tikslo, darbe buvo remtasi užsienio moksline literatūra, kurių pagrindu buvo analizuojama banko nemokumo procedūros samprata, rūšys, tikslai bei banko pertvarkymo samprata, tikslai, principai ir sąlygos, pertvarkymo priemonių taikymo įtaka akcininkams ir kreditoriams. Be mokslinės doktrinos darbe buvo analizuojami Europos Sąjungos teisės aktai, gairės, kurie skirti banko pertvarkymo priemonių taikymo vienodinimui. Iš minėtų teisės aktų galima išskirti du pagrindinius teisės aktus: (i) 2014 m. gegužės g. 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2014/59 ES, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir

pertvarkymo sistema, kuri yra svarbi ir privaloma Europos Sąjungos valstybėms narėms; (ii) 2014 m. liepos 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 806/2014, kuriuo nustatomos kredito įstaigų ir tam tikrų investicinių įmonių pertvarkymo vienodos taisyklės ir vienoda procedūra, kiek tai susiję su bendru pertvarkymo mechanizmu ir Bendru pertvarkymo fondu, skirtas tiesioginiam taikymui ir efektyvesniam pertvarkymo mechanizmų reguliavimui. Galiausiai, šiame darbe analizuojama ir aktuali Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika dėl pertvarkymo priemonių taikymo įtakos akcininkams ir kreditoriams.

1. BANKO NEMOKUMO TEISINIO REŽIMO YPATUMAI

1.1. Banko ir banko nemokumo sąvokų samprata

Bankai įgyvendina gyvybiškai svarbias ekonomines funkcijas, o jų pagrindinė misija yra suteikti finansinį „kraują“ ekonomikai (Theissen, 2013, p. 30). Bankai visuomenėje ir ekonomikoje nuo seno užima svarbų vaidmenį ir atlieka finansiškai itin svarbias funkcijas. Vertintina, kad bankų veikla pasižymi dideliu visuomenės pasitikėjimu. Bankų nemokumo ypatumus lemia tai, kad bankų nemokumo bylose vyrauja didelis viešasis interesas, yra didelis kreditorių ratas bei pačių bankų veiklos specifika. Bankininkystė – viena iš svarbiausių ekonomikos šakų, darančių didelę įtaką visai šalies ekonomikos raidai, stabilumui ir efektyvumui (Kavalnė, Norkus, 2011, p. 331). 2007 m. - 2008 m. įvykusi finansų krizė laikoma didžiausia krize buvusia per maždaug 100 metų. Po šios finansinės krizės prasidėjo didelės diskusijos pareikalavusios atsakingų institucijų didelio masto pakeitimų siekimo, kadangi buvo svarstoma kaip elgtis ir kokių priemonių imtis specifinį statusą turintiems bankams susidūrus su mokumo problemomis. Siekiant suprasti tiek banko, tiek banko nemokumo sampratą, išanalizuoti bei tinkami įvertinti šio darbo tyrimo objektą, atskleisti ir pateikti išvadą apie šio tyrimo tikslą, pirmiausia svarbu išsiaiškinti banko sąvoką, suprasti kodėl bankas yra specifinis juridinis subjektas, kodėl ir kuo bankas kaip juridinis subjektas skiriasi nuo kitų juridinių subjektų. Taip pat svarbu apibrėžti ir išsiaiškinti banko nemokumo sąvoką.

Visuomenėje paplitęs ir pakankamai tvirtai yra susiformavęs požiūris, jog bankai yra finansų įstaigos, kurios priima indėlius iš tam tikrų asmenų (tiek fizinių, tiek juridinių), taip pat ir suteikia kreditus. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog bankas, pagal savo vykdomų funkcijų pobūdį, turi kur kas platesnį apibrėžimą negu yra nusistovėjęs banko apibrėžimas visuomenėje. Manytina, kad bankai dėl jų veiklai taikomų reikalavimų bei vykdomų funkcijų yra žymiai sudėtingesni juridiniai asmenys, negu įprastai sutinkami verslo subjektai.

Lietuvos Respublikos bankų įstatyme bankas apibūdinamas „kaip Lietuvos Respublikoje įsteigta kredito įstaiga, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų grąžintinų lėšų priėmimu iš neprofesionaliųjų rinkos dalyvių ir jų skolinimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę“. Bankų įstatymo 2 straipsnio 1 punkte nurodyta, jog šiame įstatyme, sąvoka „bankas“ apima ir kitą šiame įstatyme vartojamą sąvoką „specializuotas bankas“. Pagal Bankų įstatymą specializuotas bankas suprantamas taip pat kaip ir bankas, tik yra apribojama finansinių paslaugų teikimo apimtis. Specializuotas bankas gali teikti tik šias paslaugas –

indėlių ir kitų grąžintinų lėšų priėmimą, skolinimą (įskaitant hipotekines paskolas), finansinę nuomą (lizingą), mokėjimo paslaugas, kelionių čekių, vekselių ir kitų mokėjimo priemonių išdavimą ir administravimą finansinių laidavimų ir finansinių garantijų teikimą, finansinį tarpininkavimą (užsiimti agento veikla), pinigų tvarkymą, kreditingumo vertinimo paslaugą, seifo kamerų nuomą, valiutos keitimą (grynaisiais pinigais), elektroninių pinigų leidimą Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, 2004). Europos Sąjungoje yra paplitusi banko sąvoka, pagal kurią bankas suprantama kaip kredito įstaiga – įmonė, kuri verčiasi indėlių ar kitų grąžintinų lėšų priėmimu iš visuomenės ir paskolų teikimu savo sąskaita, išskyrus investicines įmones, centrinius bankus, kredito unijas (išskyrus Centrinę kredito uniją) (Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. birželio 26 d. direktyva). Todėl ir šiame darbe bus vartojama Europos Sąjungoje paplitusi banko sąvoka.

Doktrinoje laikomasi požiūrio, kad ekonomikoje bankai atlieka ypatingos svarbos funkcijas¹, dar vadinamas kritinėmis funkcijomis² (Hüpkes, 2009, p. 295-296). Doktrinoje paprastai yra skiriamos trys grupės ypatingų bankų veiklos bruožų, susijusių su: (i) bankų paprastai laikomu dideliu kiekiu likvidžių išipareigojimų (dažniausiai tai yra išipareigojimai indėlių forma), kurie apmokami kreditoriui pareikalavus pagal nominalią vertę; (ii) bankų teikiamomis finansinėmis paslaugomis, kurios yra gyvybiškai svarbios realiosios ekonomikos funkcionavimui; (iii) tam tikra bankų, kaip juridinių asmenų, atliekamų jungiamųjų funkcijų valstybės formuojamoje pinigų politikoje ir valstybės pinigų politikos, ekonomikos proceso (Hüpkes, 2003, p. 3; Theissen, 2013, p. 30-33; Haan *et al.*, 2009, p. 204-211). Visgi svarbu atsakyti į klausimą ar, ir kodėl bankai yra specifinį statusą turintys juridiniai asmenys, kadangi priklausomai nuo turimo statuso taikomos specialios teisės normos reguliuojančios bankų nemokumo procedūras.

Nors bankai pagal juridinių asmenų teisinės formas gali būti akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės, tačiau banko veiklai keliami didesni reikalavimai nei įprastiniai reikalavimai uždarajai akcinei bendrovei ar akcinei bendrovei. Visų pirma tam, kad bankas galėtų pradėti vykdyti savo veiklą, jam yra privaloma gauti priežiūros institucijos suteikiamą licenciją. Pagal suteiktą licenciją yra nustatoma galimų teikti finansinių paslaugų apimtis

¹ Pagal BRRD 2 str. 35 d. ypatingos svarbos funkcijos tai veikla, paslaugos ar operacijos, kurias nutraukus, tikėtina, vienoje ar daugiau valstybių narių dėl atitinkamos įstaigos arba grupės dydžio, jos kontroliuojamos rinkos dalies, išorės ar vidaus tarpusavio sąsajų, sudėtingumo ar tarpvalstybinės veiklos sutriktų itin svarbios realiajai ekonomikai teikiamos paslaugos arba sutriktų finansinis stabilumas, visų pirma atsižvelgiant į tos veiklos, paslaugų ar operacijų pakeičiamumą.

² Pagal BRRD 2 str. 35 d. ypatingos svarbos funkcijos ir kritinės funkcijos sutampa, tačiau kritinėmis funkcijomis laikytinos tokios funkcijos, kurios susijusios su efektyviu finansinės ir ekonominės sistemos veikimu. Hüpkes, 2009, p. 295-296.

(Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, 2004). Bankai nuo kitų finansų rinkos dalyvių skiriasi ir tuo, kad jie yra laikomi kredito įstaigomis, o tik kredito turi teisę verstis indėlių ar kitų grąžintinų lėšų paėmimu iš visuomenės ir paskolų teikimu savo sąskaita (Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. birželio 26 d. reglamentas). Licencinių finansinių paslaugų teikimas neturint licencijos yra draudžiamas. Bankas finansines paslaugas teikia priežiūros institucijos išduotos licencijos ribose (Finansų įstaigų įstatymas, 2002). Todėl bankas iš kitų juridinių asmenų išsiskiria veiklai keliamais reikalavimais ir priežiūros institucijos išduodamos licencijos privalomu turėjimu.

Banko kaip juridinio asmens specifiškumas ir išskirtinumas pasireiškia ir tuo, jog banko nemokumo byloje vyrauja didesnis viešasis interesas. Viešasis interesas šiuo atveju pasireiškia tuo, kad banko nemokumo atveju yra didesnis kreditorių sąrašas: dažniausiai tarpvalstybinis banko veikimas, indėlininkams taikoma itin didelė apsauga, gausi banko teikiamų paslaugų ir produktų pasiūla. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad „finansų sektorius, kurio reikšmingą dalį Lietuvoje sudaro bankų sektorius, priskirtinas prie vieno jautriausių sektorių, o situacija jame gali turėti didelės įtakos šalies ekonomikai, gyventojų ir ūkio subjektų pasitikėjimui šalies finansų sistema, šios sistemos tvarumui, todėl būtina užtikrinti tinkamų ir laiku įgyvendinamų finansų sistemos stabilumo stiprinimo priemonių panaudojimo galimybes. <...> finansų sistemos stabilumas yra viešasis interesas <...>“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje). Šį kasacinio teismo išaiškinimą yra patvirtinęs ir Konstitucinis teismas. Konstitucinis teismas yra aiškinęs, kad „finansų srityje vykdoma ūkinė veikla, *inter alia* finansinių paslaugų teikimas, yra viena iš specifinių ūkinės veiklos rūšių; jai būdinga *inter alia* tai, kad ją vykdant tiesiogiai daroma įtaka šalies finansų sistemai, kartu ir visam šalies ūkiui; finansų sistemos stabilumas ir efektyvumas yra reikšmingas viešasis interesas, esminė rinkos veikimo sąlyga, lemianti šalies ūkio augimą“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas). Taigi nurodyta aukščiau patvirtina, kad bankai dėl jų nemokumo byloje vyraujančio kur kas didesnio viešojo intereso yra specifiniai juridiniai asmenys ir jų nemokumo byloms turi būti taikoma specialus reguliavimas.

Tradiciniai bankų verslo modeliai nuo įprastų verslo subjektų skiriasi ir dėl disponuojamo turto pobūdžio (Kaufman, 2014, p. 217). Banko turtas pagal savo prigimtį yra ilgalaikio pobūdžio, kuris yra finansuojamas trumpalaikio pobūdžio indėliais (Haan *et al*, 2009, p. 2004). Trumpalaikio pobūdžio įsipareigojimai, pavyzdžiui, indėlininkams, yra vykdomi greitai pagal pareikalavimą. Banko didžiąją dalį kapitalo sudaro indėlininkų įnašai, todėl būtent nemokumo atveju yra itin svarbi indėlininkų teisių ir jų indėlių apsauga (Europos Parlamento ir Tarybos

2014 m. balandžio 16 d. direktyva)³. Todėl šie požymiai išskiria banką iš kitų juridinių asmenų ir šių požymių kontekste bankas yra laikomas specifiniu juridiniu asmeniu.

Bankai savo veikloje, kaip ir kiti juridiniai asmenys, siekia pelno, prisiima riziką už tam tikrus verslo sprendimus, todėl natūralu, jog bankai vykdydami savo finansinę veiklą gali susidurti su finansiniais sunkumais. Dažniausiai finansinius sunkumus bankas yra pajėgus įveikti atsakingiems asmenims priimant sprendimus, tačiau kitais atvejais tenka įsikišti kompetentingoms priežiūros institucijoms su privalomaisiais nurodymais arba poveikio priemonėmis bankui, kad būtų atkurtas banko finansinis stabilumas. Todėl svarbu išsiaiškinti, kaip yra suprantamas banko nemokumas.

Banko nemokumo procedūros yra sudėtingas ekonominis, socialinis ir teisinis reiškinys, pasižymintis kompleksiskumu, glaudžiu įvairių teisės šakų skirtingomis materialiosios teisės normomis ir proceso teisės normų ryšiu (Ambrasas, 2015, p. 105). Banko nemokumo procedūros *inter alia* apima ir valdymo organų nušalinimą nuo banko valdymo ir (arba) sankcijų įvedimą jų atžvilgiu, akcininkų teisių sustabdymą ir tiesioginio banko valdymo perėmimą oficialių valdžios institucijų ar kito oficialiai paskirto asmens (International Monetary Fund and ..., 2009, p. 14.)

Pasaulyje banko nemokumo teisinė kategorija yra suprantama kaip bankroto restruktūrizavimo procedūros (įprastai tai suprantama kaip specialus finansų įstaigų nemokumo režimas, teisės normų visuma, apimanti ir banko pertvarkymo teises technikas, įskaitant, bet neapsiribojant, derybas su galimais investuotojais, turto ir įsipareigojimų perkėlimą, priežiūros institucijos sutikimą dėl konkrečių restruktūrizavimo susitarimų, privačios banko informacijos atskleidimą tretiesiems asmenims ir pan.) ir (arba) banko likvidavimo procedūros (įprastai suprantama kaip teisės normų visuma, reguliuojanti banko bankroto procedūras, įskaitant, bet neapsiribojant, likvidatoriaus paskyrimą, likvidatoriaus teises ir pareigas, likvidatoriaus priežiūrą, kuri įprastai vykdoma kreditorių ir teismo, taip pat, tai ir banko moratoriumas, t. y. banko veiklos sustabdymas, turto valdymas ir realizavimas, piniginių lėšų paskirstymas kreditoriams, banko veiklos pabaiga ir pan.) (Internacional Monetary Fund and ..., 2009, p. 7-8; Lastra, 2011, p. 42-46). Taigi iš esmės bankų nemokumo sąvoka susideda iš dviejų, glaudžiai susijusių dalių – restruktūrizavimo ir likvidavimo. Kaip ir buvo nurodyta aukščiau, restruktūrizavimas apima ir banko pertvarkymo institutą, o kadangi šiame darbe bus siekiama

³ 2014 m. balandžio 16 d. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė direktyvą 2014/49/ES dėl indėlių garantijų sistemų, kuria buvo reikalaujama, kad iš esmės kiekviena kredito įstaiga, tame tarpe ir bankai) dalyvautų indėlių garantijų sistemoje, kurios pagrindinis tikslas yra apsaugoti indėlininkus nuo kredito įstaigos nemokumo pasekmių ir indėlininkų įnešto indėlio praradimo banko nemokumo atveju.

išanalizuoti kokią teisinę santykį nacionalinėje teisėje atitinka banko pertvarkymo atskiros procedūros, atitinkamai nemokaus banko likvidavimo klausimas plačiau darbe analizuojamas nebus. Vis tik atkreiptinas dėmesys, jog nemokaus banko likvidavimas yra paskutinė priemonė, kurios paprastai imamas, kai panaudojus pertvarkymo priemones nepavyksta atkurti banko mokumo. Nemokaus banko likvidavimas yra įprastinės bankroto bylos išskėlimas ir likvidavimas taikomas pagal šalyje nustatytas bendrąsias nemokumo teisės normas. Nemokaus banko likvidavimo atveju, bankroto procedūra vyksta pagal nacionalinius valstybių narių nemokumo įstatymus, kurių paskirtis yra kuo didesne apimtimi patenkinti kreditorių interesus ir pašalinti iš rinkos nemokų banką, priešingai negu banko pertvarkymo atveju, kuriuo yra siekiama išlaikyti pagrindinių banko funkcijų tęstinumą bei apsaugoti indėlininkus.

1.2. Banko nemokumo procedūrų rūšys

Atskirose valstybėse banko nemokumo procedūrų rūšys yra skirstomos ne vienodai ir tokį skirstymą lemia taikoma nacionalinė teisė. Tam, kad priežiūros institucijos galėtų nedelsiant imtis veiksmų nustačius galimus banko nemokumo požymius yra svarbu išanalizuoti ir aiškiai išskirti banko nemokumo procedūrų rūšis.

Doktrinoje yra išskiriamos šios banko nemokumo procedūros – pasirengimas ir prevencija, ankstyvoji intervencija, pertvarkymas ir (arba) likvidavimas. Kadangi darbe bus analizuojama banko nemokumo rūšis - pertvarkymas, todėl pirmosios dvi banko nemokumo rūšys plačiau darbe analizuojamos nebus, kadangi jos yra išankstinės prevencinės nemokumo priemonių rūšys. Tačiau pažymėtina, jog pasirengimas ir prevencija yra išankstiniai priežiūros institucijos veiksmai, kuriais siekiama minimalizuoti galimo banko nemokumo riziką, o ankstyvoji intervencija yra priežiūros institucijoms suteikti įgaliojimai veikti reaguojant į prasidėjusias banko mokumo problemas, siekiant išvengti banko finansinės būklės blogėjimo ir nemokumo rizikos (Ambrasas, 2015, p. p. 110). Banko pertvarkymas yra suprantamas kaip nemokaus banko reorganizavimas panaudojant dalies verslo pardavimo, laikinosios įstaigos sukūrimo, turto atskyrimo ar gelbėjimo privačiomis lėšomis priemones, siekiant užtikrinti ypatingos svarbos banko funkcijų tęstinumą, išvengti didelių neigiamų pasekmių visai finansų sistemai, siekiant apsaugoti viešąjį interesą, indėlininkus, klientų lėšas bei klientų turtą (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Įprasta bankroto byla ir nemokaus banko likvidavimas yra siejamas su valstybių narių nacionaline teisine sistema. Banko likvidavimas iš esmės yra siejamas su banko turto pardavimu (Europos Parlamento ir tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Pagal Direktyva 2001/24/ EB banko likvidavimo

procedūros tai „likvidavimo procedūros“ - tai valstybės narės administracinių arba teisminių institucijų pradėtos ir prižiūrimos kolektyvinės procedūros, skirtos realizuoti turtui, prižiūrint minėtoms institucijoms, įskaitant tuos atvejus, kai tokios procedūros nutraukiamos pagal kompromisinį susitarimą su kreditoriais ar kitą panašią priemonę (Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. balandžio 24 d. direktyva).

Taigi visos aukščiau nurodytos mokumo problemų turinčio banko sprendimo priemonės bendrai gali būti vadinamos banko nemokumo procedūromis. Iš esmės vykdomos banko nemokumo procedūros gali turėti dvejopą baigtį, t. y. arba banko, kaip ypatingo juridinio asmens veiklos tęsimą arba banko, kaip ypatingo juridinio asmens pabaigą, bankroto bylos iškėlimą ir likvidavimą.

Atsižvelgiant į nurodytą aukščiau, galima daryti išvadą, kad visos aukščiau nurodytos banko nemokumo procedūros sudaro vieną bendrą darnią banko nemokumo procedūrų sistemą, kurios pagrindinė ir, kaip toliau darbe bus išanalizuota svarbiausia – nemokumo rūšis yra bankų pertvarkymas, kadangi banko pertvarkymu yra siekiama minimizuoti dėl banko nemokumo atsirasiančių padarinių mastą.

1.3. Banko nemokumo procedūrų tikslai

Įvertinus bankų veiklos specifiškumą ir jų veiklai keliamus reikalavimus, akivaizdu, jog skirtingi yra ir banko nemokumo procedūromis siekiami tikslai nuo įprastų juridinių asmenų bankroto procedūromis siekiamų tikslų. Įprastai bankrutavus juridiniam asmeniui yra siekiama kuo didesne apimtimi patenkinti finansinius kreditorių reikalavimus bankrutavusio juridinio asmens atžvilgiu (Juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2019). Tačiau banko nemokumo atveju, vienas iš pagrindinių banko nemokumo procedūrų tikslų yra kiek įmanoma mažesnės išlaidos tenkančios indėlių draudėjui už indėlininkams išmokamas indėlių draudimų išmokų išmokėjimo sumas (Bliss, Kaufman, 2006, p. 47). Vis tik bendrosios nemokumo teisės normos taikomos valstybėse narėse išlieka aktualios tuo atveju, jeigu kompetentinga pertvarkymo institucija nusprendžia netaikyti specialių pertvarkymo teisinio režimo normų, o vietoje jų yra bankas yra likviduojamas. Todėl šioje darbo dalyje bus analizuojami bendrieji banko nemokumo procedūrų tikslai.

Pagrindiniu banko nemokumo procedūrų tikslu yra laikytinas finansų sistemos stabilumas, o indėlininkų apsauga, banko pagrindinių funkcijų tęstinumas yra laikytini antraeiliais banko nemokumo procedūrų tikslais. Banko nemokumo procedūrų ekonominis tikslas yra banko dalies išsaugojimas imantis pertvarkymo priemonių – perkeliant banko turtą,

apsaugant indėlininkų ir kreditorių reikalavimo teises, o banko nemokumo procedūrų teisinis tikslas yra nemokaus banko, kaip juridinio asmens, nemokumo procedūros tiek taikant pertvarkymo priemones, tiek iškeliant įprastinę bankroto bylą ir likviduojant nemokumų banką (International Monetary Fund and ..., 2009, p. 15-16).

Doktrinoje nėra pateikto vieningo ir nusistovėjusio finansų sistemos stabilumo apibrėžimo. Europos centrinis bankas pateikia finansinio stabilumo sąvoką, pagal kurią finansinis stabilumas gali būti apibrėžiamas kaip padėtis, kai finansų sistema, apimanti finansų tarpininkus, rinkas ir rinkų infrastruktūras, yra pajėgi atlaikyti sukrėtimus ir įveikti finansinių disbalansų padarinius (Europos centrinis bankas, interaktyvus). Doktrinoje finansų sistemos stabilumas yra pateikiamas per šiuos finansų sistemos stabilumą sudarančius elementus: (i) finansų tarpininkai, kaip antai, bankai, draudimo kompanijos, bendrieji investiciniai fondai, pensijų fondai, rizikos draudimo fondai, kurie surenka santaupas iš vartotojų ir šias santaupas padaro prieinamas investuotojams; (ii) finansų rinkos, kaip antai akcijų ir obligacijų rinkos, kuriose vartotojai ir investuotojai veikia tiesiogiai arba per susijusius tarpininkus; (iii) finansų sistemos infrastruktūra, kas iš esmės yra efektyvus institucinis ir teisinis reguliavimas (įskaitant mokėjimų ir atsiskaitymų sistemas, apskaitos standartus, kompetentingas priežiūros institucijas, per kurias tarpininkai ir rinkos veikia) (Shinasi, 2009, p. 80). Šių elementų visumos buvimas leidžia teigti, jog finansų sistema stabili.

Pagrindinis banko nemokumo procedūrų tikslas yra suteikti finansų sistemai stabilumą, kad vienam bankui atsidūrus nemokumo būsenoje, kitiems bankams nekiltų toks pavojus. Stabilumas iš esmės reiškia pusiausvyrą (Europos centrinis bankas, interaktyvus). Banko klientai daugiausiai yra indėlininkai, kurių finansinis raštingumas įprastai nėra didelis, šiems asmenims yra sudėtinga priimti racionalinius ir pagrįstus sprendimus. Žinoma, indėlininkus saugo indėlių garantijų sistema, kuri nuostolius gali perkelti indėlių draudėjui, kas iš esmės reiškia, jog šie nuostoliai yra perkeliama valstybei. Tačiau yra siekiama, kad banko nemokumo atveju būtų kuo mažiau destabilizuota finansų rinka ir minimizuotos mokesčių mokėtojų tenkančios sąnaudos. Bankų nemokumas pasireiškia iš esmės sisteminiu veikimu. Bankui atsidūrus nemokumo būsenoje, gali kilti pavojus, jog bankas nebevykdys sutartinių įsipareigojimų, dėl ko nuostoliai didės ir banko kreditoriams, gali būti sutrikdytos arba nustoti funkcionuoti kasdieninės banko teikiamos paslaugos. Tokiu būdu gali kilti visuomenės nepasitenkinimas ir nepasitikėjimas finansų sistema, kas lemtų finansų sistemos nestabilumą (Lastra, 2011, p. 29-32). Banko nemokumas gali sukelti negrįžtamą efektą, kuomet indėlininkai ir banko kreditoriai kuo skubiau norės atgauti savo pinigines lėšas ne tik iš nemokumo

problemų turinčio banko, bet ir iš kitų bankų, kurie tuo metu nėra nemokūs, tiesiog bus prarastas pasitikėjimas bankais ir bankų vykdoma veikla.

Dar vienas svarbus banko nemokumo procedūrų tikslas yra indėlininkų ir jų teisių apsauga, kadangi didžiąją dalį banko įsipareigojimų sudaro įsipareigojimai indėlininkams. Dažniausiai indėlininkai yra fiziniai asmenys, kuriems indėlių praradimas banko likvidavimo atveju sukeltų neproporcingus nuostolius. Indėlininkai iš esmės turi mažiau galimybių domėtis ir sekti banko finansinę situaciją, todėl ES mastu buvo priimta direktyva dėl indėlių garantijų sistemų, kurios pagrindinis tikslas išlaikyti finansinį stabilumą bei apsaugoti indėlininkus nuo banko nemokumo pasekmių, t. y. užtikrinti, kad indėliams tapus negrąžinamais, kiekvieno indėlininko susumuotiems indėliams taikoma draudimo suma būtų lygi 100 000 eurų (priklausomai nuo turėto indėlio dydžio) (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. balandžio 16 d. direktyva). Taigi indėlininkų ir jų teisių apsauga yra vienas iš banko nemokumo procedūrų tikslų.

Kadangi bankų vaidmuo ekonomikoje yra ypatingas dėl nepaprastai svarbių paslaugų visai visuomenei teikimo, todėl ir banko žlugimas yra laikomas itin svarbiu visai ekonomikai ir plačiajai visuomenei, todėl banko pagrindinių funkcijų tęstinumas dar vienas svarbus banko nemokumo procedūrų tikslas. Bankams susidūrus su nemokumo problemomis yra siekiama kuo ilgiau išlaikyti pagrindinių banko funkcijų atlikimą, kad būtų išvengta bankroto bylos bankui iškėlimo bei jo likvidavimo. To siekiama kompetentingoms pertvarkymo institucijoms perimant bankų kontrolę ir teikiant privalomus nurodymus, kurias banko funkcijas būtina toliau tęsti (pavyzdžiui, kreditų teikimas, indėlių priėmimas), kol bankas bus galutinai pertvarkytas panaudojant pertvarkymo priemones ir tik po to likviduotas pagal valstybių narių nacionalinėje teisėje galiojančias nemokumo procedūras. Banko pagrindinių funkcijų išsaugojimas atsižvelgiant ir į nuostolius, kurie gali kilti kreditoriams, kadangi bent dalies banko veiklos tęstinumas sumažina banko turto nuvertėjimą.

Taigi pagrindiniai banko nemokumo procedūrų tikslai yra nukreipti į nuostolių tenkančių tiek kreditoriams, tiek indėlininkams ir visiems mokesčių mokėtojams minimizavimą bei finansų sistemos stabilumo, būtino pilnam ir efektyviam ekonomikos funkcionavimui išsaugojimą.

2. BANKO PERTVARKYMAS

Valstybėms susidūrus su 2007 m. – 2008 m. finansų krize tapo aišku, jog daugeliu atveju Europos Sąjungos valstybėse narėse taikomi bendrieji nemokumą reglamentuojantys įstatymai nebuvo pakankami siekiant efektyviai išspręsti su nemokumo susidūrusio banko problemų, kadangi daugeliu atveju, nacionaliniai nemokumo įstatymai neužtikrino finansų sistemos stabilumo, neapsaugojo pagrindinių banko funkcijų tęstinumo ir indėlininkų teisių. Todėl Europos Sąjungos lygmeniu buvo nuspręsta sukurti finansų sistemą reglamentuojančių teisės normų rinkinį, kuriuo būtų užtikrinama finansų sistemos stabilumas bei mažinama mokesčių mokėtojams tenkanti finansinė našta banko nemokumo atveju.

2014 m. gegužės 15 d. buvo priimta direktyva dėl kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo⁴, kuria reglamentuojamos bankų krizių prevencijos priemonės ir užtikrinamas tinkamas žlungančių bankų pertvarkymas, kartu sumažinant poveikį realiajai ekonomikai ir viešiesiems finansams (Europos Vadovų Taryba, interaktyvus). Šioje direktyvoje taip pat įtvirtinta pertvarkymo priemonių sąrašas, kurį sudaro: (i) verslo pardavimas; (ii) laikino įstaigos sukūrimas; (iii) turto atskyrimas; (iv) gelbėjimas privačiomis lėšomis. Visos šios priemonės sudaro banko pertvarkymo sistemą, tačiau tam jog galėtume analizuoti kiekvieną iš priemonių atskirai svarbu yra išsiaiškinti kas yra pertvarkymas, kokie jo pagrindiniai tikslai, principai bei sąlygos, todėl būtent šie pertvarkymo aspektai ir bus nagrinėjami artimiausiuose darbo skyriuose.

2.1. Banko pertvarkymo samprata ir tikslai

Siauruoju požiūriu banko pertvarkymas suprantamas kaip individualaus, mokumo problemų turinčio banko veiklos pertvarkymas (Ambrasas, 2014, p. 92). Banko pertvarkymas vykdomas pasirenkant vieną priemonę iš banko pertvarkymo priemonių sąrašo. Priemonė yra renkama kiekvieną kartą individualiai, kompetentingai priežiūros institucijai vertinant mokumo problemų turinčio banko situaciją. Doktrinoje banko pertvarkymas dar yra suprantamas kaip banko pertvarkymo metodų visuma, užtikrinanti kiek įmanoma greitesnį piniginių lėšų prieinamumą indėlininkams bei kitiems kreditoriams (Hoelscher, 2006, p. 2). Prieš taikant banko pertvarkymo priemones reikėtų apsvarstyti galimybę likviduoti žlungantį

⁴ 2019 m. gegužės 20 d. buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/879, kuria dėl kredito įstaigų ir investicinių įmonių nuostolių padengimo ir rekapitalizavimo pajėgumo iš dalies keičiama Direktyva 2014/59/ES ir iš dalies keičiama Direktyva 98/26/EB.

banką keliant įprastą bankroto bylą, jeigu bankroto bylos iškėlimas nesąlygoja grėsmės finansų sistemos stabilumui, banko pagrindinių funkcijų tęstinumui bei indėlininkų apsaugai (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Plačiau požiūriu pertvarkymas apima visas teises priemones, padedančias veiksmingiau valdyti finansų krizę, išlaikyti bankų įtaką finansų stabilumui teigiamą ir, kai reikalinga, paskatinti įprastą likvidavimo procedūrą visos arba dalies finansų institucijos (Hadjiemmanuil, 2013, p. 12). BRRD pertvarkymas suprantamas, kaip vienos iš pertvarkymo priemonių (banko dalies pardavimo, laikino banko sukūrimo, turto atskyrimo, gelbėjimo privačiomis lėšomis) taikymas, siekiant minėtoje direktyvoje nurodytų pertvarkymo tikslų (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Bendra pertvarkymo valdyba pertvarkymą apibūdina kaip banko pertvarkymą, kurį atlieka pertvarkymo institucija, naudodama pertvarkymo priemones, siekdama apsaugoti viešuosius interesus, įskaitant kritinių banko funkcijų tęstinumą, finansinį stabilumą ir minimalias mokesčių mokėtojų išlaidas (Single Resolution Board, interaktyvus). Taigi iš esmės banko pertvarkymas gali būti įprastinės bankroto bylos alternatyva, kurios pagrindinis tikslas – pašalinti nemokų banką iš finansų sistemos kartu išlaikant investuotojų ir visuomenės pasitikėjimą bankų sektoriumi (Hoelscher, 2006, p. 2).

Bendrajai prasme banko pertvarkymo tikslai yra kuo efektyviau pertvarkyti mokumo problemų turintį banką panaudojant pertvarkymo priemones, išlaikant finansų sistemos stabilumą, visuomenės pasitikėjimą finansų sistema. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, jog banko pertvarkymo institutui yra būdingi visi bendrieji banko nemokumo procedūrų tikslai, kurie jau anksčiau buvo aptarti šiame darbe.

Doktrinoje yra išskiriami ir specifiniai banko pertvarkymo priemonėmis siekiami tikslas t. y. suteikti tinkamus sprendimus konkrečioms banko mokumo techninėms problemoms, kurios negali būti sprendžiamos naudojant bendrąją nemokumo teisę, ypač turint tikslą padidinti akcijų ir banko turto vertę, išlaikyti vykdomus sandorius rinkose ir (arba) mokėjimų, atsiskaitymų sistemose. Tokie sandoriai negali būti staigiai sustabdomi arba apskirtai nebevykdomi pradėjus nemokumo procedūras (Hüpkes, 2013, p. 88).

Banko pertvarkymo vienas iš tikslų yra kompensacijų išmokėjimas indėlininkams. Šis tikslas nėra susijęs su bendraisiais nemokumo procedūrų tikslais, kadangi kompensacijų išmokėjimas indėlininkams vyksta bankroto proceso metu, tačiau yra atskiras nuo bankroto procedūrų (Ambrasas, 2015, p. 177). Kompensacijų indėlininkams išmokėjimas, kaip banko pertvarkymo tikslas, yra pastatomas į aukštesnių prioritetų vietą, kadangi tai yra atskira banko įsipareigojimų grupė, kurios apsaugą būtina užtikrinti.

BRRD įtvirtina, kad taikydamos pertvarkymo priemonės ir naudodamosi pertvarkymo įgaliojimais, pertvarkymo institucijos atsižvelgia į pertvarkymo tikslus ir pasirenka priemonės bei įgaliojimus, kuriais geriausiai pasiekiami konkrečiomis aplinkybėmis svarbūs tikslai. BRRD yra išskiriami šie pertvarkymo tikslai: (i) užtikrinti ypatingos svarbos funkcijų tęstinumą; (ii) išvengti didelių neigiamų pasekmių finansinei sistemai, visų pirma užkertant kelią problemos plitimui, be kita ko, rinkos infrastruktūrose, ir palaikant rinkos drausmę; (iii) apsaugoti viešąsias lėšas kiek įmanoma sumažinant nepaprastosios viešosios finansinės paramos teikimo galimybę; (iv) apsaugoti indėlininkus, kuriems taikoma Direktyva 2014/49/ES, ir investuotojus, kuriems taikoma Direktyva 97/9/EB; (v) apsaugoti klientų lėšas ir klientų turtą. Siekdama pirmiau nurodytų tikslų pertvarkymo institucija stengiasi kiek įmanoma sumažinti pertvarkymo išlaidas ir išvengti vertės praradimo, išskyrus atvejus, kai tai būtina siekiant pertvarkymo tikslų. Aukščiau nurodyti pertvarkymo tikslai yra lygiavertės svarbos, o pertvarkymo institucijos juos derina atsižvelgdamos į kiekvieno atvejo pobūdį ir aplinkybes. (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Sisteminė BRRD analizė leidžia teigti, jog vienas pagrindinių bankų pertvarkymo tikslų yra kuo labiau sumažinti bankų gelbėjimo mokesčių mokėtojų pinigais būtinybę, kadangi finansų krizės metu tai pagrindinis būdas, kuriuo buvo gelbėjami mokumo problemų turintys bankai (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). ES finansų rinkos yra labai integruotos ir tarpusavyje susijusios, todėl dar vienas svarbus banko pertvarkymo tikslas yra valstybėms narėms suteikiama galimybė teisinėmis priemonėmis užtikrinti, kad būtų veiksmingai išvengta didesnės sisteminės žalos atsiradimo ir nenukentėtų valstybių narių abipusis pasitikėjimas ir finansinių paslaugų vidaus rinkos patikimumas. Taikant pertvarkymo priemones šį tikslą būtina pasiekti todėl, kad finansų rinkų stabilumas yra viena iš esminių vidaus rinkos sukūrimo ir veikimo sąlygų (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Banko pertvarkymas prasidėjus sisteminei finansinei krizei užtikrina galimybę imtis priemonių gauti finansavimą dalinai mokiems bankams, kad būtų išvengta sutrikimų, turinčių padarinių visai ekonomikai (priemonės apima centrinių bankų paramą likvidumui padidinti ir valstybėms narėms pateikus garantijas mokių kredito įstaigų išleistiems vertybiniais popieriais) (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Tačiau prieš pasirenkant taikyti bent kurią banko pertvarkymo priemonę, pirmiausia turėtų būti apsvarstyta galimybė žlungančio banko likvidavimas iškeliant įprastą bankroto bylą. Banką galima sėkmingai pertvarkyti, jei pertvarkymo institucija realiai ir patikimai gali arba banką likviduoti keliant įprastinę bankroto bylą, arba gali banką pertvarkyti taikydama skirtingas pertvarkymo priemones stengiantis išvengti bet kokių didelių neigiamų pasekmių valstybės

narės arba ES finansų sistemoms bei siekdama užtikrinti įstaigos vykdomų ypatingos svarbos funkcijų tęstinumą (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Taigi taikant bent kurią banko pertvarkymo priemonę yra siekiama užtikrinti ypatingos svarbos funkcijų tęstinumą išvengiant neigiamų pasekmių finansiniam stabilumui, apsaugoti viešąsias lėšas kuo labiau sumažinant poreikį žlungančioms įstaigoms teikti nepaprastą viešąją finansinę paramą ir apsaugoti apdraustuosius indėlininkus, investuotojus, klientų lėšas ir turtą (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

2.2. Banko pertvarkymo principai ir sąlygos

BRRD įtvirtina pareigą valstybėms narėms užtikrinti, kad, taikydamos pertvarkymo priemones ir naudodamosi pertvarkymo įgaliojimais, pertvarkymo institucijos imtųsi visų priemonių, tinkamų užtikrinti, kad imantis pertvarkymo veiksmų būtų laikomasi esminių pertvarkymo principų. Esminiai banko pertvarkymo principai yra šie: (i) pertvarkomos banko akcininkams tenka pirmieji nuostoliai; (ii) nuostoliai pertvarkomo banko kreditoriams paskirstomi po akcininkų pagal jų reikalavimų tenkinimo eiliškumą, jeigu keliama įprastinė bankroto byla; (iii) pertvarkomo banko valdymo organas ir vyresnioji vadovybė pakeičiami, išskyrus tuos atvejus, kai laikoma, kad išlaikyti visą valdymo organą ir vyresniąją vadovybę arba jų dalį (atitinkamai pagal aplinkybes) yra būtina siekiant pertvarkymo tikslų; (iv) pertvarkomo banko valdymo organas ir vyresnioji vadovybė teikia visą reikiamą pagalbą siekiant pertvarkymo tikslų; (v) fiziniams ar juridiniams asmenims, vadovaujantis valstybės narės teise, tenka atsakomybė pagal civilinę arba baudžiamąją teisę už įstaigos žlugimą; (vi) tos pačios klasės kreditoriams taikomas vienodas požiūris; (vii) nė vienas kreditorius neturi patirti nuostolių, viršijančių nuostolius, kurie būtų patirti, jei bankas būtų likviduotas iškeliant įprastinę bankroto bylą ir taikant turto atskyrimo apsaugos priemones; (viii) užtikrinama visapusiška apdraustųjų indėlių apsauga; (ix) pertvarkymo veiksmų imamasi taikant įtvirtintas apsaugos priemones banko akcininkų ir kreditorių atžvilgiu (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Visi nurodyti principai yra lygiavertės svarbos ir taikant bent kurią iš banko pertvarkymo priemonių šių principų turi būti laikomasi. Iš esmės banko pertvarkymo principai atitinka BRRD siekiamų tikslų, kad bankui žlungant kuo mažiau mokesčių mokėtojų lėšų būtų naudojama bankams pertvarkyti, o bankų pertvarkymo kaštai pirmiausia atitektų pačiam bankui, jo akcininkams, kreditoriams. Tačiau tuo pačiu suteikiama apsauga kreditoriams, kadangi pagal pagrindinius bendruosius pertvarkymo principus

kreditoriai neturi patirti daugiau nuostolių, negu būtų patyrę bankui keliant įprastinę bankroto bylą ir tuomet jį likviduojant (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Bankų pertvarkymo priemonės turi būti pradėdamos taikyti laiku - dar prieš nustatant banko nemokumą pagal balansą ir prieš išsenkant visam nuosavam kapitalui. Pertvarkymas turi būti pradėtas, kai kompetentinga institucija, pasikonsultavusi su pertvarkymo institucija, nustato, kad bankas žlunga arba gali žlugti. Vis tik svarbu atkreipti dėmesį, jog ankstyvosios intervencijos priemonės patvirtinimas nėra sąlyga imtis pertvarkymo veiksmų. Tai, kad bankas neatitinka veiklos leidimo reikalavimų, *per se* neturėtų pateisinti pertvarkymo pradžios, ypač jei bankas vis dar yra arba vis dar galėtų būti gyvybingas. Taip pat tai, kad bankui reikalinga skubi centrinio banko parama likvidumui padidinti, *per se* neturėtų būti sąlyga, pakankama įrodyti, kad bankas negali arba artimiausiu metu negalės suėjus terminui apmokėti įsipareigojimų (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

BRRD įtvirtina pareigą valstybėms narėms užtikrinti, kad pertvarkymo institucijos pertvarkymo veiksmų banko atžvilgiu imtųsi tik tuo atveju, jeigu yra tenkinamos visos šios sąlygos: (i) kompetentinga institucija nustatė, kad bankas žlunga arba galėtų žlugti; (ii) atsižvelgiant į laiką ir kitas svarbias aplinkybes, nėra pagrindo tikėtis, kad kokiomis nors alternatyviomis bankui taikomomis privačiojo sektoriaus priemonėmis, per pagrįstą laikotarpį būtų išvengta banko žlugimo; (iii) pertvarkymo veiksmai yra būtini atsižvelgiant į viešąjį interesą (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Taigi tam, jog būtų galima taikyti banko pertvarkymo priemones bankas turi atitikti šių sąlygų visumą. Siekiant aiškumo, būtina aptarti sąlygas, leidžiančias taikyti banko pertvarkymo priemones. Pertvarkymo veiksmai laikomi atitinkančiais viešąjį interesą, jei jie yra būtini tam, kad būtų pasiektas bent vienas iš pertvarkymo tikslų, ir yra proporcingi tiems tikslams, o banką likvidavus iškeliant įprastinę bankroto bylą tų pertvarkymo tikslų būtų pasiekta ne tokiu pačiu mastu. Laikoma, kad bankas žlunga arba gali žlugti, jei susidaro viena ar daugiau iš šių aplinkybių: (i) įstaiga pažeidžia arba artimiausiu metu pažeis veiklos leidimui išlaikyti taikomus reikalavimus taip, kad kompetentinga institucija turėtų pagrindo panaikinti veiklos leidimą, įskaitant dėl to, kad įstaiga patyrė arba tikėtina, kad patirs nuostolių, kuriems padengti reikės visų jos nuosavų lėšų arba didelės jų dalies; (ii) įstaigos turtas yra arba ateityje bus mažesnis už jos įsipareigojimus; (iii) įstaiga negali arba, artimoje ateityje negalės suėjus terminui apmokėti savo skolų arba kitų įsipareigojimų; (iv) reikalinga nepaprastoji viešoji finansinė parama (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Sprendimą, kad bankas žlunga ar gali žlugti, turėtų priimti ekspertai, jis neturi būti priimamas automatiškai remiantis tik objektyviais veiksniais. Vertinant banko turtą ir įsipareigojimus

artimoje ateityje ir ar bankas artimoje ateityje atitiks nuosavų lėšų reikalavimus, reikėtų vadovautis objektyviais veiksniais, kaip antai: (i) banko nuosavų lėšų dydžiu ir sudėtimi ir ar jis atitinka minimalius ir papildomus nuosavų lėšų reikalavimus⁵; (ii) turto kokybės peržiūra, įskaitant ir nacionalinę peržiūrą, rezultatais, kuriais konstatuojamas reikšmingas turto vertės sumažėjimas ir su tuo susijęs nuosavų lėšų reikalavimų pažeidimas, jei tokia apžvalga atlikta; (iii) bet kokio vertinimo, atlikto siekiant nustatyti, ar įvykdytos pertvarkymo sąlygos⁶, rezultatais, jei toks vertinimas atliktas; (iv) nepriklausomo vertintojo, pertvarkymo institucijos ar kito asmens atlikto visais kitais banko turto ir įsipareigojimų vertės tam tikrais vertinimo rezultatais⁷ (Europos bankininkystės institucija, 2015, p. 7). Vertinant, ar bankas negalės įvykdyti norminių likvidumo reikalavimų arba suėjus terminui apmokėti savo skolų ir įsipareigojimų, derėtų remtis objektyviais veiksniais, be kita ko: (i) svarbūs neigiami pokyčiai, darantys poveikį įstaigos likvidumo pozicijos raidai ir jos finansavimo modelio tvarumui bei būtiniausių likvidumo reikalavimų vykdymui⁸; (ii) reikšminga nuolatinė neigiama banko likvidumo atsargų ir likvidumo atsvaros pajėgumo raida; (iii) nuolatinį banko finansavimo sąnaudų padidėjimą jam pasiekus netvaraus lygio, ypač padidėjus garantuoto ir negarantuoto finansavimo sąnaudoms panašių įstaigų atveju; (iv) reikšmingą neigiamą banko einamųjų ir būsimų įsipareigojimų raidą; (v) banko padėtį mokėjimų, tarpuskaitos ir atsiskaitymo sistemose ir bet kokius požymius, kad bankas patiria sunkumų vykdydamas įsipareigojimus; (vi) pokyčius, dėl kurių galėtų labai nukentėti banko geras vardas (Europos bankininkystės institucija, 2015, p. 9-10). Dar viena aplinkybė leidžianti teigti, jog bankas žlunga arba gali žlugti yra tai, kad bankas nebetenkina priežiūros institucijos keliamų reikalavimų veiklos leidimui gauti. Šiuo tikslu kompetentinga institucija turėtų atsižvelgti ir į tai, ar yra rimtų banko valdymo priemonių trūkumų, į jo veiklos pajėgumą, į tai, ar šie trūkumai turi didelės įtakos banko patikimumui ir gebėjimui teikti bankininkystės (investicines) paslaugas (Europos bankininkystės institucija, 2015, p. 10).

Taigi banko pertvarkymo principai yra lygiavertės svarbos ir jų turi būti laikomasi taikant bent kurią iš banko pertvarkymo priemonių. Vis tik manytina, jog svarbiausias banko

⁵ Reikalavimai taikomi pagal 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 575/2013 92 str. ir 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/36/ES 104 str. 1 d. a p.

⁶ Pertvarkymo sąlygos, kurios numatytos BRRD 36 str. 4 d. a p.

⁷ Jeigu vertinimo metodika atitinka BRRD 36 str., kai nustatyta, kad įstaigos turtas yra arba artimoje ateityje bus mažesnis už jos įsipareigojimus. Vertinimo rezultatus galima naudoti nustatant, ar įstaiga pažeidžia, ar artimoje ateityje gali pažeisti BRRD ir Reglamente (ES) Nr. 575/2013 nustatytus nuosavų lėšų reikalavimus taip, kad būtų pagrindo panaikinti veiklos licenciją, jeigu ji yra.

⁸ Likvidumo reikalavimai nustatyti Reglamente (ES) Nr. 575/2013, ir šio reglamento 105 str. nustatyti papildomi reikalavimai ar bet kokie nacionaliniai būtiniausi likvidumo reikalavimai vykdymui.

pertvarkymo principas yra tai, kad banko žlugimo kaštai būtų apmokami iš paties žlungančio banko lėšų, kuo mažesne apimtimi perkeltant našą visuomenei, ypač mokesčių mokėtojams, tačiau tuo pačiu metu užtikrinant kreditorių ir akcininkų teises. Tam, jog kompetentinga pertvarkymo institucija galėtų taikyti banko pertvarkymo priemonės tiek kiekvieną atskirai, tiek ir kelias iš jų kartu, turi būti nustatytos visos sąlygos – nustatoma, jog bankas žlunga arba gali žlugti, nėra alternatyvių priemonių, kurios artimiausiu metu galėtų išgelbėti žlungantį banką ir pertvarkymo priemonės yra būtinos atsižvelgiant į viešąjį interesą.

2.3. Banko verslo pardavimo priemonė

Viena iš banko pertvarkymo priemonių yra verslo pardavimo priemonė. Verslo pardavimo priemonė yra tokia priemonė, kurią naudodama pertvarkymo institucija gali atlikti pertvarkomo banko išleistų akcijų ar kitų nuosavybės priemonių arba pertvarkomo banko turto, teisių ar įsipareigojimų perdavimą pirkėjui, kuris nėra laikina įstaiga (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Ši pertvarkymo priemonė gali būti vykdoma neprašant pertvarkomo banko akcininkų arba bent kurio trečiojo asmens (išskyrus pirkėją) sutikimo ir netaikant bendrovių teisės arba vertybinių popierių teisės procedūrinių reikalavimų (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Tačiau, žlungančio banko turtas, kuris rinkoje yra nepaklausus, likviduojamas pagal valstybių narių nacionalinę teisę iškeliant įprastinę bankroto bylą. Išimtis yra taikoma tik tuo atveju, jeigu tai sukeltų grėsmę finansų sistemos stabilumui. Pagal šią banko pertvarkymo priemonę, pirkėjui, kuris negali būti laikinasis bankas, yra perduodama (parduodama) pertvarkomo banko išleistos nuosavybės priemonės arba visas arba tam tikras pertvarkomo banko turtas, teisės ir įsipareigojimai (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. liepos 15 d. reglamentas). Taikydama verslo pardavimo priemonę pertvarkymo institucija perdavimo įgaliojimais gali pasinaudoti vieną kartą ir daugiau, kad papildomai perduotų pertvarkomo banko išleistas akcijas arba kitas nuosavybės priemones arba atitinkamais atvejais pertvarkomos banko turto, teises arba įsipareigojimus. Pertvarkymo institucijai nusprendus taikyti šią pertvarkymo priemonę, atsižvelgus į aplinkybes susijusias su pertvarkymo procesu bei rinkoje esančias komercines sąlygas, kurioms egzistuojant yra vykdomas žlungančio banko pardavimo priemonės, yra apibrėžiamos parduotinos nuosavybės priemonės, turtas, teisės ir įsipareigojimai. Taikant šią pertvarkymo priemonę ir esant pirkėjo sutikimui, pertvarkymo institucija gali pasinaudoti perdavimo įgaliojimais pirkėjui perduoto turto, teisių ar įsipareigojimų atžvilgiu, kad turtas, teisės ar įsipareigojimai būtų grąžinti pertvarkomam bankui, arba akcijos ar kitos nuosavybės

priemonės būtų gražintos jų pirminiems savininkams, o pertvarkomas bankas arba pirminiai savininkai privalo priimti tokį turtą, teises ar įsipareigojimus arba akcijas ar kitas nuosavybės priemones. Pirkėjo sumokėtas atlygis yra skiriamas: (i) akcijų arba nuosavybės priemonių savininkams, kai verslo pardavimas įvykdytas pertvarkomo banko išleistas akcijas arba nuosavybės teises parduodant iš tų akcijų arba priemonių turėtojų pirkėjui; (ii) pertvarkomam bankui, kai verslo pardavimas įvykdytas kurį nors arba visą pertvarkomo banko turtą ar įsipareigojimus perduodant pirkėjui (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Taigi banko verslo pardavimo priemonę galima apibūdinti kaip kompetentingos pertvarkymo institucijos vykdomą žlungančio arba galinčio žlugti banko nuosavybės priemonių arba turto, teisių ir įsipareigojimų pardavimą pirkėjui. Tačiau taikant žlungančiam ar galinčiam žlugti bankui turto pardavimo priemonę turi būti laikomasi procedūrinių reikalavimų, kaip antai: (i) pardavimas turi būti kuo skaidresnis ir iš esmės neiškreipti to banko turto, teisių, įsipareigojimų, akcijų ar kitų nuosavybės priemonių, kuriuos pertvarkymo institucija ketina parduoti, atsižvelgiant į aplinkybes ir pirmiausia į poreikį apsaugoti finansų sistemos stabilumą; (ii) vykdant banko verslo pardavimą pirmenybė negali būti suteikiama atskiriems potencialiems pirkėjams ir jie negali būti diskriminuojami, taip pat kompetentingai pertvarkymo institucijai nedraudžiama kreiptis į konkrečius potencialius pirkėjus (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva); (iii) taikant banko verslo pardavimą turi būti vengiama interesų konflikto; (iv) neturi būti suteikiama nesąžiningo pranašumo potencialiam pirkėjui; (v) taikant banko verslo pardavimo priemonę turi būti atsižvelgiama į poreikį greitai įgyvendinti pertvarkymo veiksmus; (vi) verslo pardavimo priemone siekiama, kiek įmanoma pakelti atitinkamų akcijų ar kitų nuosavybės priemonių, turto, teisių ar įsipareigojimų pardavimo kainą (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Svarbu atkreipti dėmesį, jog yra išimtis kada viešas skelbimas apie banko pateikimą rinkai gali būti uždelstas: pirma, jeigu skubiai atskleidus informaciją gali būti padaryta žala emitento ar apyvartinių taršos leidimų rinkos dalyvio teisėtiems interesams; antra, tikėtina, kad dėl informacijos atskleidimo atidėjimo visuomenė nebus suklaidinta; trečia, emitentas ar apyvartinių taršos leidimų rinkos dalyvis gali užtikrinti tokios informacijos konfidencialumą (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. balandžio 16 d. reglamentas). Tačiau taip pat yra įtvirtinta išimtis, kuomet pertvarkymo institucija gali taikyti banko verslo pardavimo priemonę nesilaikydama pateikimo rinkai reikalavimų, kai tikėtina yra nustatoma, kad laikantis reikalavimų nebūtų visiškai pasiektas vienas ar daugiau pertvarkymo tikslų, tačiau turi egzistuoti ir šios sąlygos: (i) pertvarkymo institucija mano, kad dėl pertvarkomo banko žlugimo

ar galimo žlugimo kyla arba didėja grėsmė finansiniam stabilumui; (ii) pertvarkymo institucija mano, kad tų reikalavimų laikymasis galėtų neigiamai atsiliepti banko verslo pardavimo priemonės veiksmingumui šalinant tą grėsmę arba siekiant išvengti didelių neigiamų pasekmių ES ir susijusių valstybių narių finansiniam stabilumui, visų pirma užkertant kelią problemos plitimui, įskaitant rinkos infrastruktūras, ir palaikant rinkos drausmę (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. liepos 15 d. reglamentas). Vis tik, galutinai turėtų būti įvertinta ar tikėtina, kad nacionalinei pertvarkymo institucijai laikantis pateikimo rinkai reikalavimų būtų pakenkta pertvarkymo tikslams (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. liepos 15 d. reglamentas).

Taigi banko verslo pardavimo priemonė yra priemonė, kurią taikant yra realizuojamas visas žlungančio banko turtas, įsipareigojimais ir (arba) akcijos arba jų dalis, perleidžiant juos privataus sektoriaus pirkėjui. Atsižvelgiant į tai, banko verslo pardavimo priemonė Lietuvos civilinėje teisėje galėtų atitikti vieną plačiausiai paplitusį pirkimo – pardavimo sutarties institutą, būtent įmonės pirkimą – pardavimą. Tiek pagal verslo pardavimo priemonę, tiek ir pagal įmonės pirkimo – pardavimo sutartį pardavėjas, šiuo atveju pertvarkymo institucija jai suteiktų įgaliojimų pagrindu, perduoda (įsipareigoja perduoti) pirkėjui nuosavybės teise visą žlungantį banką kaip turtinį kompleksą ar jos esminę dalį, o pirkėjas įsipareigoja tai priimti (Civilinis kodeksas, 2000). Tačiau abiem atvejais, negalima perduoti teisių ir pareigų, kurių pardavėjas neturi teisės perduoti kitiems asmenims, pavyzdžiui, licencijos⁹. Verslo pardavimo priemonė analogiškai kaip ir įmonės pirkimo – pardavimo sutartis pasižymi atlygintinumu, kadangi už perduotą turtą yra sumokamas atlygis (tam tikra pinigų suma), kuris vėliau yra paskirstomas akcininkams arba pačiam žlungančiam bankui. Atkreiptinas dėmesys, jog priešingai negu įmonės pirkimo – pardavimo sutarties atveju, verslo pardavimo priemonė yra taikoma neprašant pertvarkomo banko akcininkų arba kitų trečiųjų asmenų sutikimo ir netaikant bendrovių teisės arba vertybinių popierių teisės procedūrinių reikalavimų, todėl ši aplinkybė būtų viena iš pagrindinių, skirianti verslo pardavimo priemonę nuo įmonės pirkimo – pardavimo sutarties. Pastebėtina, kad taikant verslo pardavimo priemonę pirkėjo sumokėtas atlygis yra paskirstomas banko akcininkams ir pačiam žlungančiam bankui, kai tuo tarpu įmonės pirkimo – pardavimo sutarties sąlygose privalomai turi būti nurodytas asmuo, kuris atsiskaitys su įmonės kreditoriais. Taigi atsižvelgiant į nurodytą aukščiau verslo pardavimo priemonės atitikmuo Lietuvos civilinėje teisėje būtų įmonės pirkimo – pardavimo institutas.

⁹ Licencija yra išduodama konkrečiam bankui ir konkrečioms finansinėms paslaugoms teikti. Bankų įstatymo 9 str. 3 d. įtvirtintas draudimas perleisti licencijos suteikiamas teises ar kitaip leisti kitam asmeniui teikti licencines finansines paslaugas ne banko vardu ir ne banko naudai.

2.4. Laikinos įstaigos sukūrimo priemonė

Dar viena banko pertvarkymo priemonė yra laikinos įstaigos¹⁰ (banko) sukūrimo priemonė. Laikinas bankas yra juridinis asmuo, kuris atitinka bankų įsteigimui ir veiklai keliamus reikalavimus. Vienas iš svarbiausių reikalavimų keliamų laikinam bankui tai, kad laikinas bankas, kaip juridinis asmuo, visas arba iš dalies priklauso vienai ar daugiau viešųjų institucijų, tarp kurių gali būti pertvarkymo institucija arba pertvarkymo finansavimo struktūra, ir ją kontroliuoja pertvarkymo institucijos. Įprastai poreikis taikyti šią pertvarkymo priemonę kyla tuomet, kai žlungantis ar galintis žlugti bankas yra per didelis, jog būtų taikoma verslo pardavimo priemonė ir žlungantį banką būtų galima sujungti su kitu banku, dėl ko žlungantis bankas negali būti operatyviai parduodamas. Laikinos įstaigos sukūrimo priemonės taikymo tikslas yra, kad laikina įstaiga perimtų vienos ar kelių pertvarkomų įstaigų išleistas nuosavybės priemones arba visą ar tam tikrą vienos ar kelių pertvarkomų įstaigų turtą, teises ar įsipareigojimus (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. liepos 15 d. reglamentas). Todėl pertvarkymo įstaigoms yra suteikta teisė laikinai įstaigai perduoti vieno ar daugiau pertvarkomų įstaigų išleistas akcijas arba kitas nuosavybės priemones arba visą, arba tam tikrą vienos ar daugiau pertvarkomų įstaigų turtą, teises ar įsipareigojimus. Turto perdavimas laikinam bankui, analogiškai kaip ir banko verslo pardavimo priemonės taikymo atžvilgiu, gali būti atliekamas neprašant pertvarkomų įstaigų akcininkų arba kurio nors trečiojo asmens sutikimo ir netaikant bendrovių teisės arba vertybinių popierių teisės procedūrinių reikalavimų (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Pagrindinis laikino banko sukūrimo priemonės principas yra tas, kad taikant šią priemonę, pertvarkymo institucija turi užtikrinti, kad laikinam bankui perduotų įsipareigojimų bendra vertė neviršytų iš pertvarkomo banko perduotų ar iš kitų šaltinių suteiktų teisių ir turto bendros vertės (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Atkreiptinas dėmesys, jog pritaikiusi laikino banko sukūrimo priemonę, pertvarkymo institucija gali teises, turtą ar įsipareigojimus iš laikino banko grąžinti pertvarkomam bankui arba akcijas ar kitas nuosavybės priemones grąžinti jų pirminiams savininkams, o pertvarkomas bankas arba pirminiai savininkai įpareigojami priimti atgal tokį turtą, teises ar įsipareigojimus arba akcijas ar kitas nuosavybės priemones. Pertvarkymo institucijos šiuos veiksmus gali atlikti tuo atveju jeigu galimybė grąžinti konkrečias akcijas ar kitas nuosavybės priemones, turtą, teises ar įsipareigojimus aiškiai nurodyta priemonėje, pagal kurią atliktas perdavimas ir konkrečios akcijos ar kitos nuosavybės

¹⁰Šioje darbo dalyje sąvokos „įstaiga“ ir „bankas“ yra vartojamos kaip sinonimai.

priemonės, turtas, teisės ar įsipareigojimai faktiškai nepriklauso priemonėje, pagal kurią atliktas perdavimas, nurodytų akcijų ar kitų nuosavybės priemonių, turto, teisių ar įsipareigojimų klasėms arba neatitinka jų perdavimo sąlygų (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Laikinam bankui, analogiškai kaip ir bankui, suteikiama teisė ir toliau naudotis teisėmis dalyvauti pertvarkomos įstaigos mokėjimo, tarpuskaitos ir atsiskaitymo sistemose, vertybinių popierių biržose, investuotojų kompensavimo sistemose ir indėlių garantijų sistemose ir turėti galimybę jomis naudotis, su sąlyga, kad tai atitinka narystės ir dalyvavimo tokiose sistemose kriterijus (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Tais atvejais, kai pertvarkymo institucija siekia parduoti laikiną banką arba jo turtą, teises ar įsipareigojimus, valstybės narės užtikrina, kad laikinas bankas arba atitinkamas turtas ar įsipareigojimai būtų parduodami atvirai ir skaidriai ir, kad jie nebūtų iš esmės iškraipomi, nebūtų nederamai suteikiama pirmenybė potencialiems pirkėjams ir jie nebūtų diskriminuojami. Toks pardavimas būtinai turi vykti komercinėmis sąlygomis (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Taigi laikino banko sukūrimo priemonė yra taikoma iš esmės tuomet, kai rinkoje nėra paklausos ir potencialaus pirkėjo, kuris galėtų pirkti žlungančio banko verslą ar turtą. Ši pertvarkymo priemonė nukelia įprastinį banko likvidavimą ilgesniam laikui.

Naujai sukurto laikino banko veiklai yra taikomi tam tikri veiklos reikalavimai. Kompetentinga pertvarkymo institucija turi patvirtinti laikino banko steigimo dokumentus, taip pat paskirti arba patvirtinti laikino banko valdymo organą, jų atlyginimus bei atitinkamas pareigas. Taip pat pertvarkymo institucija tvirtina laikino banko strategiją ir rizikos modelį. Laikinam bankui keliamas reikalavimas gauti veiklos leidimą (licenciją), kuris yra būtinas vykdyti veiklą ar teikti paslaugas. Be kita ko, laikinam bankui taikomas ir riziką ribojantis reguliavimas ir priežiūra, o laikinas bankas veikia pagal ES valstybės pagalbos sistemą. Nepaisant šių nuostatų, ir kai būtina, siekiant pertvarkymo tikslų, laikina įstaiga gali būti įsteigta ir jai gali būti suteiktas veiklos leidimas trumpam laikotarpiui jos veiklos pradžioje nereikalaujant, kad ji atitiktų Direktyvos 2013/36/ES arba Direktyvos 2014/65/ES reikalavimus. Tuo tikslu pertvarkymo institucija kompetentingai institucijai pateikia prašymą šiuo klausimu. Jei kompetentinga institucija nusprendžia suteikti tokį veiklos leidimą, ji nurodo laikotarpį, kuriuo laikina įstaiga neprivalo laikytis tų direktyvų reikalavimų. Atsižvelgdama į apribojimus, laikinos banko vadovybė laikiną įstaigą valdo siekdama išlaikyti ypatingos svarbos funkcijų vykdymą ir tinkamomis sąlygomis ir per nustatytą laikotarpį įstaigą, jos turtą, teises ar įsipareigojimus parduoti vienam ar daugiau privačiojo sektoriaus pirkėjui (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Laikino banko veikla pasibaigia, kai pertvarkymo institucija priima sprendimą dėl laikino banko veiklos pabaigos, atsižvelgdama į šias aplinkybes: (i) laikinas bankas susijungia su kitu subjektu; (ii) laikinas bankas nebeatitinka reikalavimų, keliamų, jam kaip juridiniam asmeniui; (iii) trečiajam asmeniui parduodamas visas arba beveik visas laikino banko turtas, teisės ar įsipareigojimai; (iv) baigiasi dvejų metų laikotarpis, po tos dienos, kurią paskutinį kartą atliktas perdavimas iš pertvarkomo banko pagal laikinos įstaigos sukūrimo priemonę (šis terminas pertvarkymo institucijos sprendimu gali būti pratęstas vienerių metų laikotarpiui); (v) visas laikinos įstaigos turtas yra likviduojamas ir visi jos įsipareigojimai yra įvykdyti (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Nutraukus laikino banko veiklą, visa nauda ir pelnas gautas iš laikino banko veiklos yra paskirstomas akcininkams. Kai laikino banko veikla nutraukiama, šis bankas likviduojamas iškeliant įprastinę bankroto bylą pagal valstybių narių bendrąsias nemokumo taisykles (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Taigi laikinajam bankui yra perduodamos visos žlungančio banko teisės ir turtas, įskaitant, akcijas, kitas nuosavybės priemones bei įsipareigojimus. Toks turto perkėlimas nereikalauja žlungančio banko akcininkų pritarimo ar sutikimo, jam nėra taikoma procedūriniai reikalavimai pagal bendrovių ar vertybinių popierių įstatymų nuostatas, kurios įprastu atveju būtų taikomos. Žlungančio banko akcininkai ir kreditoriai, kurių reikalavimai nėra perduodami laikinam bankui, neturi teisės gauti pelno gauto realizavus laikino banko turtą ir įsipareigojimus (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Vis tik atkreiptinas dėmesys, kad šios pertvarkymo priemonės taikymas gali turėti ir neigiamų pasekmių, tokių kaip didesnės išlaidos tenkančios pertvarkymo institucijai, kadangi įkūrus laikiną banką yra mokamas darbo užmokestis valdymo organams bei kitam laikino banko personalui. Laikinam bankui keliami ir taikomi tiek kapitalo, tiek licencijos reikalavimai. Bankas turėtų veikti laikydamasis valstybės pagalbos sistemoje nustatytų ribų. Iš aukščiau išanalizuoto teisinio reglamentavimo darytina išvada, kad laikino banko sukūrimas yra ribotą laiko tarpą taikoma pertvarkymo priemonė, o pagrindinis tikslas yra rinkos sąlygoms tapus pakankamoms kuo efektyviau ir už rinkos kainą parduoti šį laikiną banką privataus sektoriaus pirkėjui. Atsižvelgiant į tai, laikinam bankui yra keliamas reikalavimas artimiausiu dvejus metus po sukūrimo veikti itin pelningai, kadangi priešingu atveju vargu ar rinkoje atsirastų potencialus pirkėjas, kurį sudomintų laikinojo banko pirkimas.

Atsižvelgiant į nurodytą aukščiau, darytina išvada, kad laikinos įstaigos sukūrimo priemonės atitikmuo Lietuvos civilinėje teisėje galėtų būti bendrovės reorganizavimas išdalijimo būdu. Pritaikius laikinos įstaigos sukūrimo priemonę visas žlungančio banko turtas,

įsipareigojimai ir (arba) akcijos arba jų dalis yra perleidžiama kontroliuojamai laikinai įstaigai, todėl iš esmės tai ir yra reorganizavimas išdalijimo būdu. Civilinio kodekso 2.97 straipsnio 6 dalyje vienas iš reorganizavimo skaidymu būdų išdalijimas apibrėžiamas kaip reorganizuojamo juridinio asmens teisių ir pareigų išdalijimas kitiems veikiantiems juridiniams asmenims (Civilinis kodeksas, 2000). Taigi pagal nacionalinį reglamentavimą, įvykdžius reorganizavimą išdalijimo būdu, žlungantis bankas baigtų savo veiklą ir būtų išregistruotas iš juridinių asmenų registro (Civilinis kodeksas, 2000). Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog kaip ir banko verslo pardavimo priemonės atveju, taip ir laikinos įstaigos sukūrimo atveju perdavimas gali būti atliekamas neprašant pertvarkomų įstaigų akcininkų arba kurio nors trečiojo asmens (išskyrus laikiną įstaigą) sutikimo ir netaikant bendrovių teisės arba vertybinių popierių teisės procedūrinių reikalavimų. Todėl šioje vietoje išryškėja esminis neatitikimas tarp laikinos įstaigos sukūrimo priemonės ir reorganizavimo išdalijimo būdu, kadangi reorganizavimas gali būti vykdomas tik visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu vykdyti reorganizavimą (Akcinių bendrovių įstatymas, 2000). Žinoma, reorganizavimui išdalijimo būdu yra taikomos tam tikros išimtys ir nereikalaujama, kad skaidomos išdalijimo būdu bendrovės, kurios teisės ir pareigos išdalijamos kitoms po reorganizavimo tęsiančioms veiklą bendrovėms, visuotinis akcininkų susirinkimas priimtų sprendimą dėl reorganizavimo, jeigu visos po reorganizavimo išdalijimo būdu tęsiančios veiklą bendrovės kartu turi visas skaidomos išdalijimo būdu bendrovės akcijas ir yra tenkinamos šios sąlygos: (i) apie reorganizavimą išdalijimo būdu paskelbiama pagal Akcinių bendrovių įstatymo reikalavimus ne vėliau kaip likus 30 dienų iki po reorganizavimo tęsiančių veiklą bendrovių visuotinių akcininkų susirinkimų, kurių darbotvarkėse numatyta priimti sprendimus dėl bendrovės reorganizavimo išdalijimo būdu; (ii) ne vėliau kaip likus 30 dienų iki po reorganizavimo tęsiančių veiklą bendrovių visuotinių akcininkų susirinkimų, kurių darbotvarkėse numatyta priimti sprendimus dėl bendrovės reorganizavimo išdalijimo būdu, kiekvienam skaidomos išdalijimo būdu ir dalyvaujančios skaidyme išdalijimo būdu bendrovės akcininkui bendrovės buveinėje sudaroma galimybė susipažinti su reorganizavimo dokumentais. Manytina, kad šios išimtys nebūtų taikomos, kadangi laikinos įstaigos įsteigimo priemonė yra taikoma operatyviai ir siekiant sukelti kuo mažiau neigiamo poveikio finansų sistemos stabilumui. Taigi nors ir su tam tikrais procedūriniais neatitikimais, artimiausias nacionalinės civilinės teisės atitikmuo laikino banko sukūrimo priemonei galėtų būti reorganizavimas išdalijimo būdu.

2.5. Žlungančio banko turto atskyrimo priemonė

Žlungančio banko turto atskyrimo priemonė yra pertvarkymo priemonė, kuri leidžia perkelti mokumo problemų turinčio banko operacijas, turta, teises, sandorius ir įsipareigojimus su mokumo problemomis nesusiduriančiam bankui. Ši pertvarkymo priemonė įprastai apima žlungančio banko licencijos atšaukimą bei panaikinimą, akcininkų teisių panaikinimo stadiją, žlungančio banko gerosios turto dalies ir indėlių parėmimo stadiją, banko blogosios turto dalies perdavimo kompetentingai pertvarkymo institucijai stadiją (McGuire, 2012, p. 3). Pasirinktinai kompetentinga pertvarkymo institucija gali panaudoti šią priemonę perkeldama tik dalį žlungančio banko turto, įsipareigojimų, teisių laikinam bankui ir tokiu būdu parduoti laikiną banką privataus sektoriaus pirkėjui, o likusią žlungančio banko dalį likviduoti keliant įprastinę bankroto bylą (Marinč, Vlahu, 2012, p. 45). Taigi viena iš turto atskyrimo pertvarkymo priemonės formų yra laikinasis bankas, kuriam yra perkeliama geroji žlungančio banko turto dalis. Turto atskyrimo pertvarkymo priemonės pagrindinis tikslas – pertvarkymo institucijoms suteiktų įgaliojimų pagrindu suteikiama teisė nuvertėjusį arba probleminį turta perduoti kitai finansų įstaigai, kad šis turtas būtų valdomas ir gerinama jo būklė, taip išvengiant neigiamų tiesioginio banko likvidavimo padarinių (Hoelscher, 2006, p. 106-110).

BRRD įtvirtinta, kad turto atskyrimo priemonė – mechanizmas, reikalingas, kad pertvarkymo institucija atliktų pertvarkomos įstaigos turto, teisių ar įsipareigojimų perdavimą turto valdymo įmonei. Ši pertvarkymo priemonė turėtų būti taikoma tik kartu su kitomis priemonėmis, kad žlungančiai įstaigai nebūtų suteikta nepagrįsto konkurencinio pranašumo. Taikant šią pertvarkymo priemonę ES valstybėms narėms suteikiami įgaliojimai pertvarkomo banko arba laikino banko turta, teises ar įsipareigojimus perduoti vienai ar daugiau turto valdymo įmonių. Turto perdavimas gali būti atliekamas neprašant pertvarkomų įstaigų akcininkų arba kurio nors trečiojo asmens (išskyrus laikiną įstaigą) sutikimo ir netaikant bendrovių teisės arba vertybinių popierių teisės procedūrinių reikalavimų (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Taikant turto atskyrimo priemonę turto valdymo įmonė turi būti juridinis asmuo, kuris visas arba iš dalies priklauso vienai ar daugiau viešųjų institucijų, tarp kurių gali būti pertvarkymo institucija arba pertvarkymo finansavimo struktūra, ir ją kontroliuoja pertvarkymo institucijos, sukurtas tam, kad gautų tam tikrą arba visą vienos ar daugiau pertvarkomų bankų arba laikino banko turta, teises ir įsipareigojimus. Turto valdymo įmonei keliamas tikslas valdyti jai perduotą turta, kad būtų kiek įmanoma padidinta jo vertė jį vėliau parduodant arba tvarkingai likviduojant. Turto valdymo įmonės veikla turi atitikti šiuos nuostatus: (i) turto valdymo įmonės steigimo dokumentų turinį turi patvirtina

pertvarkymo institucija; (ii) priklausomai nuo valdymo įmonės nuosavybės struktūros pertvarkymo institucija turi skirti arba tvirtinti valdymo įmonės valdymo organą; (iii) pertvarkymo institucija turi patvirtinti valdymo organo narių atlyginimą ir nustatyti atitinkamas jų pareigas; (iv) pertvarkymo institucija turi patvirtinti turto valdymo įmonės strategiją ir rizikos modelį (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Pertvarkymo institucija perduodama turta, teises ir įsipareigojimus turi vadovautis tam tikrais principais. Perduoti turta, teises ar įsipareigojimus tik tuo atveju, jeigu: (i) padėtis konkrečioje to turto rinkoje yra tokia, kad to turto likvidavimas iškeliant įprastinę bankroto bylą galėtų turėti neigiamų pasekmių vienai ar daugiau finansų rinkų; (ii) toks perdavimas yra būtinas siekiant užtikrinti tinkamą pertvarkomo banko arba laikino banko veikimą; arba (iii) toks perdavimas yra būtinas siekiant gauti kuo didesnes likvidavimo pajamas. Vis tik, bet koks turto valdymo įmonės sumokėtas atlygis tiesiogiai iš pertvarkomo banko įgyto turto, teisių ar įsipareigojimų atžvilgiu skiriamas pertvarkomam bankui. Tačiau nedraudžiama atlygiui turėti nominaliąją arba neigiamą vertę (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva, Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. liepos 15 d. reglamentas). Pertvarkymo institucijos gali turta, teises ar įsipareigojimus iš pertvarkomos įstaigos perduoti vienai ar daugiau turto valdymo įmonių daugiau kaip vieną kartą ir turta, teises ar įsipareigojimus iš vienos ar daugiau turto valdymo įmonių grąžinti pertvarkomai įstaigai, jeigu tokia galimybė grąžinti konkrečias teises, turta ar įsipareigojimus aiškiai nurodyta priemonėje, pagal kurią atliktas perdavimas, konkrečios teisės, turtas ar įsipareigojimai faktiškai nepriklauso priemonėje arba pagal kurią atliktas perdavimas, nurodytų teisių, turto ar įsipareigojimų klasėms arba neatitinka jų perdavimo sąlygų. Pertvarkomos įstaigos akcininkai arba kreditoriai ir kiti tretieji asmenys, kurių turtas, teisės ar įsipareigojimai nėra perduodami turto valdymo įmonei, neturi tiesioginių arba netiesioginių teisių į turto valdymo įmonei arba jos valdymo organui ar vyresniajai vadovybei perduotą turta, teises ar įsipareigojimus. Įtvirtinta, kad turto valdymo įmonės tikslai neapima jokių pertvarkomos įstaigos akcininkų ar kreditorių pareigų ar atsakomybės, o valdymo organui ar vyresniajai vadovybei netaikoma atsakomybė tokių akcininkų ar kreditorių atžvilgiu, susijusi su veiksmais, kurių imtasi arba nesiimta vykdant savo pareigas, nebent tie veiksmai ar neveikimas yra didelis aplaidumas arba sunkus nusižengimas pagal nacionalinę teisę, kuriuo daromas tiesioginis poveikis tų akcininkų ar kreditorių teisėms (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Apibendrinant galima teigti, jog šios pertvarkymo priemonės taikymas turi tiek savo privalumų, tiek trūkumų. Privalumais laikytina tai, kad taikant šią pertvarkymo priemonę iš esmės yra patiriamas mažesnės administravimo išlaidos (Hoelscher, 2006, p. 109). Dar vienas

šios pertvarkymo priemonės privalumas yra tai, kad sandoris gali būti atliktas pakankamai greitai, sumažinant grėsmę nukentėti visam finansų sistemos stabilumui. Šios priemonės operatyvus taikymas yra svarbus, siekiant visuomenės akivaizdoje išlaikyti pasitikėjimą finansų sistema. Šios pertvarkymo priemonės veikimą nesudėtingai galima paaiškinti visuomenei, kadangi priemonės taikymas visuomenei nesukelia neigiamų padarinių, išskyrus tai, kad jų turimos sąskaitos iš žlungančio banko, atskyrus banko turta, yra perkeliama į kitą banką. Taikant banko turto atskyrimą ir perdavimą kitam realiai veikiančiam bankui yra išvengiama sisteminės rizikos išplitimo, kadangi neefektyviai veikiantis bankas per įmanomai trumpiausią laiką pašalinamas iš finansų sistemos (Ambrasas, 2015, p. 211).

Banko turto atskyrimo priemonės taikymas turi ir savo trūkumų, kaip pavyzdžiui, banko turto, sandorių, teisių ir įsipareigojimų perdavimą yra techniškai sudėtingiau įgyvendinti. Šios priemonės taikymo tikslas yra užtikrinti viešąjį interesą, išlaikyti indėlininkų pasitikėjimą bankų ir visos finansų sistemos stabilumu, tačiau vargu ar šis tikslas yra pasiekiamas, kadangi vien tik kompetentingos priežiūros institucijos dalyvavimas ir priežiūra taikant šią priemonę iš esmės neleidžia daryti išvados, kad užtikrinama viešojo ir privataus sektoriaus interesų pusiausvyra bei kreditorių ir akcininkų teisės.

Aukščiau aptartos turto atskyrimo priemonės atskyrimo sąlygos leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos civilinėje teisėje šios priemonės atitikmuo būtų ekspropriacija, kadangi žlungančio banko turtas, teisės ar įsipareigojimai yra perduodami turto valdymo įmonei, kuri yra juridinis asmuo, visa arba iš dalies priklauso vienai ar daugiau viešųjų institucijų, tarp kurių gali būti pertvarkymo institucija arba pertvarkymo finansavimo struktūra, ir ją kontroliuoja pertvarkymo institucijos, be to, ji sukurta tam, kad gautų tam tikrą arba visą vienos ar daugiau pertvarkomų įstaigų arba laikinos įstaigos turta, teises ir įsipareigojimus (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Vadinasi žlungančio banko turtas yra perduodamas turto valdymo įmonei, kuri yra valstybės įmonė ir jos veiklą kontroliuoja pertvarkymo institucija. Ekspropriacija ir turto atskyrimo priemonė pasižymi atlygintinumu už perimtą turta. Ekspropriacija, kaip nuosavybės paėmimas visuomeniniams poreikiams, galima tik teisingai atlyginant už paimamą turta (Civilinis kodeksas, 2000). Už valstybės nuosavybėn paimamą turta „savininkui turi būt atlyginama pinigais to daikto (turto) rinkos kaina“ (Civilinis kodeksas, 2000). Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija taip pat patvirtina, kad tais atvejais, kai asmens turtas buvo nusavintas, turi būti nustatyta procedūra, užtikrinanti visa apimančią ekspropriacijos padarinių įvertinimą, įskaitant kompensacijos sumos, derančios su nusavinto turto verte, priteisimą, asmenų, turinčių teisę į kompensaciją, nustatymą ir bet kokių kitų su nusavinimu susijusių klausimų išsprendimą. Kompensacijos suma paprastai turi būti

apskaičiuojama remiantis turto verte, buvusia nuosavybės praradimo dieną (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. gruodžio 22 d. ir 2012 m. spalio 25 d. sprendimai). Analogiškai ir turto atskyrimo priemonės taikymo atveju, atsižvelgiant į pertvarkymo principus yra nustatomas atlygis už kurį žlungančio banko turtas, teisės ir įsipareigojimai yra perduodami turto valdymo įmonei. Žinoma, atlygiui nedraudžiama turėti nominaliąją arba neigiamą vertę (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva), kas iš esmės reikštų neatlygintą perdavimą. Taigi apibendrinant galima daryti išvadą, kad turto atskyrimo priemonė pagal taikymo sąlygas galėtų būti panašiausia į Lietuvos civilinėje teisėje reglamentuojamą ekspropriaciją.

2.6. Žlungančio banko gelbėjimas privačiomis lėšomis

Žlungančio banko gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonė yra bene svarbiausia banko pertvarkymo priemonė visame žlungančio banko pertvarkymo ir gaivinimo procese. Pagrindinis šios priemonės tikslas yra suteikti įgaliojimus kompetentingoms viešosioms institucijoms, kad būtų išvengta nevaldomo, staigaus ir tiesioginio banko likvidavimo. Šios priemonės taikymu yra siekiama sudaryti galimybes mokumo problemų turinčiam bankui, kaip juridiniam asmeniui, toliau tęsti savo licencijuojamą veiklą iki tol, kol mokumo problemų turintis bankas bus restruktūrizuotas arba bus nuspęsta banką pašalinti iš rinkos iškeliant tiesioginę bankroto bylą (Huertas, 2012, p. 2).

BRRD banko gelbėjimo privačiomis priemonė apibūdinama kaip mechanizmas reikalingas, kad pertvarkymo institucija pasinaudotų pertvarkomos įstaigos įsipareigojimų nurašymo ir konvertavimo įgaliojimais. Kompetentingos pertvarkymo institucijos remdamosi pertvarkymo principais, gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonę naudoja siekdamos pertvarkymo proceso tikslų, kaip pavyzdžiui: (i) rekapitalizuoti banką, kai bankas atitinka pertvarkymo sąlygas, pakankamu mastu, kad būtų atkurtas jų gebėjimas laikytis veiklos leidimo sąlygų (tiek, kiek tos sąlygos taikomos subjektui) ir toliau vykdyti veiklą, ir išlaikyti pakankamą rinkos pasitikėjimą įstaiga arba subjektu; (ii) reikalavimus arba skolos priemones konvertuoti į nuosavybės vertybinius popierius arba sumažinti jų pagrindinę sumą, kai reikalavimai arba skolos priemonės perduoti laikinam bankui siekiant tai laikinam bankui suteikti kapitalo arba taikant verslo pardavimo priemonę arba turto atskyrimo priemonę. Šią priemonę kompetentingoms pertvarkymo institucijoms leidžiama taikyti tik tada jeigu bus ne tik pasiekti atitinkami pertvarkymo tikslai, bet ir atkurtas konkretus banko finansinis patikimumas ir ilgalaikis gyvybingumas (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15

d. direktyva). Tačiau yra numatomos ir tam tikros išimtys. Gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonę galima taikyti visiems banko įsipareigojimams, išskyrus nurašymo ir konvertavimo įgaliojimai nėra taikomi: (i) apdraustiesiems indėliams; (ii) užtikrintiems įsipareigojimams, įskaitant padengtas obligacijas ir įsipareigojimus, kurie yra finansinių priemonių, naudojamų apsidraudimo tikslais, kurios sudaro neatskiriamą užstato fondo dalį ir kurios pagal nacionalinę teisę yra užtikrintos panašiu būdu, kaip ir padengtos obligacijos, formos; (iii) bet kokių įsipareigojimų, atsirandančių bankui laikant klientų turtą arba klientų pinigus, įskaitant klientų turtą ar klientų pinigus, su sąlyga, kad tokie klientai yra apsaugoti pagal taikomą bankroto ar civilinę teisę; (iv) bet kokie įsipareigojimai, atsirandantys dėl patikėjimo santykių, kuriuose bankas yra patikėtinis, o kitas juridinis asmuo – kaip naudos gavėjas su sąlyga, kad tos naudos gavėjas yra apsaugotas pagal taikomą bankroto arba civilinę teisę; (v) įsipareigojimų kitiems bankams, išskyrus tai pačiai bankų grupei priklausančius bankus, kurių pradinis galiojimo pabaigos terminas yra trumpesnis nei septynios dienos; (vi) įsipareigojimams, kurie susiję su mokėjimų sistemomis arba tų sistemų dalyviams turimų arba dėl dalyvavimo tokioje sistemoje atsiradusių įsipareigojimų, kurių likęs galiojimo terminas yra trumpesnis nei septynios dienos; (vii) darbuotojų įsipareigojimams, tai yra įsipareigojimams, kurie susiję su sukauptu atlyginimu, pensijos išmokomis ar kitu fiksuoto dydžio darbo užmokesčiu, išskyrus kintamąjį atlygio komponentą, nereglamentuojamą kolektyvine sutartimi; (viii) komerciniam arba prekybos kreditoriui, atsirandančiam dėl bankui teikiamų prekių ar paslaugų, kurios yra ypatingos svarbos paslaugos kasdienei jų veiklai, įskaitant IT paslaugas, komunalines paslaugas ir patalpų nuomą, tvarkymą ir priežiūrą; (ix) mokesčių ir socialinės apsaugos institucijoms, su sąlyga, kad tokiems įsipareigojimams teikiama pirmenybė pagal taikomą teisę; (x) indėlių garantijų sistemoms, atsirandančioms dėl privalomų įnašų (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva); (xi) įsipareigojimams bankams kurie priklauso tai pačiai pertvarkytinai bankų grupei, nors patys nėra pertvarkytini subjektai, nepriklausomai nuo šių įsipareigojimų įvykdymo terminų (Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. gegužės 20 d. direktyva). Nurašymo ar konvertavimo įgaliojimai gali būti netaikomi tam tikriems įsipareigojimams esant išimtinėms aplinkybėms, kai: (i) per pagrįstą laiką būtų neįmanoma taikyti gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonės nepaisant pertvarkymo institucijos gera valia dedamų pastangų; (ii) netaikymas yra griežtai būtinas ir yra proporcingas siekiant užtikrinti ypatingos svarbos funkcijų ir pagrindinių verslo linijų tęstinumą taip, kad būtų išlaikytas pertvarkomo banko gebėjimas tęsti pagrindinę veiklą, teikti paslaugas ir vykdyti sandorius; (iii) netaikymas yra griežtai būtinas ir yra proporcingas siekiant užkirsti kelią plačiam problemos išplitimui, visų pirma fizinių asmenų ir labai mažų, mažųjų ir vidutinių

įmonių reikalavimus atitinkančių indėlių atžvilgiu, jei šis išplitimas labai sutrikdytų finansų rinkų veikimą taip, kad tai netgi galėtų labai sutrikdyti valstybės narės ekonomiką; arba (iv) taikant gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonę tiems įsipareigojimams jų vertė būtų prarasta, jog nuostoliai, kuriuos turėtų padengti kiti kreditoriai būtų didesni nei tuo atveju, jeigu tiems įsipareigojimams nebūtų taikoma gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonė (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Taigi kompetentinga pertvarkymo institucija taikydama gelbėjimo privačiomis lėšomis pertvarkymo priemonę pagal suteiktus įgaliojimus žlungančio banko skolinius įsipareigojimus gali konvertuoti į vertybinius popierius ir juos paversti nuosavu banko kapitalu arba tokius skolinius įsipareigojimus, kurie neužtikrinti papildomomis užtikrinimo priemonėmis, nurašyti. Tokiu atveju žlungančio banko patirti nuostoliai būtų dengiami banko akcininkų ir kreditorių lėšomis, o ne mokesčių mokėtojų ir viešaisiais finansais. Ši pertvarkymo priemonė gali būti naudojama siekiant žlungantį arba galintį žlugti banką rekapitalizuoti ir, kad jis galėtų toliau vykdyti leistiną veiklą, taip pat, kad rinkoje būtų išsaugotas pasitikėjimas tiek banku, tiek visa finansų sistema. Iki tol, kol valstybė narė galės panaudoti Europos stabilumo mechanizmo finansine parama žlungančio banko rekapitalizavimo tikslais, pirmiausia turi būti naudojama valstybėse narėse įsteigtų nacionalinių pertvarkymo fondų parama ir gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonė (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Siekdama taikyti gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonę, pertvarkymo institucija privalo užtikrinti, jog banko balanse būtų pakankama įsipareigojimų suma, kuriems ši priemonė galėtų būti taikoma. Tai yra viena iš svarbiausių šios pertvarkymo priemonės taikymo sąlygų (Ambrasas, 2015, p. 216). Valstybės narės užtikrina, kad bankas visuomet tenkintų minimalų nuosavų lėšų ir tinkamų įsipareigojimų reikalavimą. Minimalus reikalavimas apskaičiuojamas kaip nuosavų lėšų ir tinkamų įsipareigojimų suma, išreikšta visų banko įsipareigojimų ir nuosavų lėšų procentine dalimi. Minėtą sumą turi sudaryti ne mažiau kaip 8 procentai kreditorių ir akcininkų įsipareigojimų, dar iki pertvarkymo institucijai panaudojant nacionalinius pertvarkymo fondus, padengiant nuostolius arba atliekant papildomo kapitalo injekcijas žlungančiam bankui, ir tik tuomet galima nurašyti 5 procentus banko įsipareigojimų (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Ypatingomis aplinkybėmis pertvarkymo institucija gali kreiptis dėl papildomo finansavimo iš alternatyvių finansavimo šaltinių po to, kai: a) pertvarkymo finansavimo struktūros įnašas neviršija 5 procentų visų įsipareigojimų, įskaitant pertvarkomo banko nuosavas lėšas, apskaičiuotų pagal pertvarkymo veiksmų metu atliktą vertinimą; (ii) buvo visiškai nurašyti arba konvertuoti visi neužtikrintieji nepirmenybiniai įsipareigojimai, išskyrus reikalavimus atitinkančius indėlius (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės

15 d. direktyva). Taigi žlungančio ar galinčio žlugti banko gelbėjimo privačiomis (pirmiausia akcininkų ir kreditorių) lėšomis priemonė padeda išvengti viešųjų finansų naudojimo siekiant tokius bankus rekapitalizuoti, kad jie ir toliau galėtų tęsti savo veiklą. Taip pat šios pertvarkymo priemonės taikymas padeda išlaikyti visuomenės pasitikėjimą bankų sistema ir finansų sistemos stabilumą.

Direktyva Nr. 2019/879 papildomai valstybėms narėms nustatyta pareiga užtikrinti, kad tinkami įsipareigojimai, kuriais laikytini įsipareigojimai ir kapitalo priemonės¹¹, būtų parduodami mažmeniniams klientams, jeigu yra tenkinamos šios sąlygos: (i) atliktas tinkamumo patikrinimas pagal Direktyvą 2014/65/ES; (ii) atliktas tinkamumo patikrinimas patvirtina, jog tokie tinkami įsipareigojimai tinka konkrečiam mažmeniniam klientui; (iii) pardavėjas dokumentais pagrindžia mažmeninio kliento tinkamumą pagal Direktyvą 2014/65/ES. Net ir tuo atveju jeigu yra tenkinamos visos aukščiau nurodytos sąlygos, mažmeninio kliento finansinių priemonių portfelis pirkimo metu neturi viršyti 500 000 eurų sumos, o pardavėjas privalo užtikrinti, kad mažmeninis klientas investuos sumą, kuri neviršija 10 procentų to kliento finansinių priemonių portfelio ir pradinė investicijų suma sudarys ne mažiau kaip 10 000 eurų sumą (Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. gegužės 20 d. direktyva).

Atsižvelgiant į tai, kad taikant gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonę nuosavą kapitalą ir skolas galima nurašyti ir konvertuoti, tokiu atveju našta paskirstant banko akcininkams ir kreditoriams, o ne mokesčių mokėtojams, Lietuvos civilinėje teisėje atitinkuo šiai priemonei galėtų būti bendrovės įstatinio kapitalo didinimas kapitalizuojant skolą. Skolos kapitalizavimas yra itin palankus būdas bendrovei pagerinti savo finansinę būklę, kadangi tuo pačiu sumažinamas įsiskolinimo dydis ir padidinamas nuosavo kapitalo dydis. Žinoma, įstatinio kapitalo didinimas turi atitikti Akcinių bendrovių įstatymo keliamus reikalavimus, tokius kaip: sprendimą dėl įstatinio kapitalo didinimo turi priimti visuotinis akcininkų susirinkimas, įstatinį kapitalą bendrovė gali didinti tik tuomet, kai visiškai apmokėtas jos įstatinis kapitalas ir kt. (Akcinių bendrovių įstatymas, 2000). Atkreiptinas dėmesys, jog su mokumo problemomis susidūrusi bendrovė įstatinį kapitalą didinti papildomais įnašais gali tik tuo atveju, kai naujas akcijas įsigyja jos akcininkai, darbuotojai ir kreditoriai (Akcinių bendrovių įstatymas, 2000). Tuo atveju, jeigu yra skola kreditoriui, kuris nėra bendrovės akcininkas, yra kapitalizuojama, tai apmokėdamas pasirašytas akcijas kreditorius tampa

¹¹ Kapitalo priemonėmis nelaikomos bendro 1 lygio nuosavo kapitalo priemonėmis, papildomomis 1 lygio arba 2 lygio priemonėmis ir tokios priemonės kurioms netaikoma išimtis iš gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonės pagal BRRD 44 str. 2 d.

akcininku ir įgyja galimybę balsuoti įmonės valdymo klausimas, ko pasėkoje sumažėja kitų jau esamų bendrovės akcininkų akcijų skaičius ir balsų dalis. Nurodyta aukščiau leidžia teigti, kad gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonės taikymas atitiktų bendrovės įstatinio kapitalo didinimo ir skolos kapitalizavimo institutą, kadangi taikant šią pertvarkymo priemonę pertvarkymo institucija turi teisę konvertuoti banko įsipareigojimus, tokiu būdu pagerindama žlungančio banko nuosavo kapitalo normatyvus ir perkeldama nuostolius akcininkams ir kreditoriams.

3. PERTVARKYMO PRIEMONIŲ TAIKYMO ĮTAKA BANKO AKCININKAMS IR KREDITORIAMS

Žlungančio ar galinčio žlugti banko pertvarkymo priemonės ir jų taikymas gali paveikti akcininkų tiek turtines, tiek ir kitas teises, susijusias su bendrovių valdymu (Hüpkes, 2013, p. 283-285). Visuotinis akcininkų susirinkimas dažniausiai šaukiamas tuomet, kai bendrovėje yra svarstomi ypatingos svarbos klausimai, tokie kaip pelno (nuostolių) paskirstymas, įstatinio kapitalo didinimas ar mažinimas, didelės vertės ir kiekio turto pardavimas, turto įsigijimas bei sprendimas dėl pirmumo teisės įsigyti naujai išleidžiamas akcijas. Žinoma, atskirose valstybėse narėse akcininkų susirinkimų teisės gali skirtis, tačiau iš esmės pagrindinės teisės išlieka tos pačios. Daugelyje ES valstybių narių įstatymai suteikia teisę akcininkams sudaryti susirinkimo darbotvarkę arba esant numatytiems pagrindams sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą. Vis dėlto, žlungančiam ar galinčiam žlugti bankui taikant pertvarkymo priemones, pertvarkymo institucijai yra suteikta teisė riboti akcininkų teises ir jų dalyvavimą priimant sprendimus. Todėl šioje darbo dalyje bus siekiama išsiaiškinti ar taikant pertvarkymo priemones yra išlaikoma viešųjų ir privačių interesų pusiausvyra ir, ar suteikiama pakankama apsauga akcininkų teisėms.

3.1. Pertvarkymo priemonių taikymo įtaka banko akcininkų teisėms

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokole Nr. 1 įtvirtinta, kad kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomas naudotis savo nuosavybe ir, kad iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra būtina visuomenės interesams ir tik įstatymo nustatytais sąlygomis (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950). Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – ir **EŽTT**) formuojamoje praktikoje yra pripažinęs, kad akcijos akcinėje bendrovėje turi ekonominę vertę ir todėl turi būti laikomos „nuosavybe“ pagal Konvencijos 1 protokolo 1 straipsnį (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. lapkričio 7 d. ir 2007 m. liepos 9 d. sprendimai). Atitinkamai ES Pagrindinių Teisių Chartijoje nustatyta, kad bent koks Chartijoje pripažintinų teisių ir laisvių, tame tarpe ir teisė užsiimti verslu, remiantis proporcingumo principu, gali būti ribojama tik tuo atveju, kai tai yra būtina ir tikrai atitinka ES pripažintus bendrus interesus arba reikalingi kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti (ES Pagrindinių Teisių Chartija, 2012). Taigi nuosavybės teisių ribojimo galimybės priklauso nuo dviejų sąlygų egzistavimo: ribojimas turi būti taikomas siekiant konkrečių tikslų – viešojo intereso arba kitų asmenų teisių ir laisvių gynimo, ir tik tokia

apimtimi, kiek būtina tikslui pasiekti (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. liepos 10 d. sprendimas). EŽTT praktikoje akcininkų teisės apibrėžiamos kaip „teisė į bendrovės turto dalį jos likvidavimo atveju, ir kitos besąlygiškos teisės, ypač balsavimo teisė ir teisė daryti įtaką bendrovės elgesiui“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. lapkričio 7 d. sprendimas). Taigi EŽTT aiškiai atskiria akcininkų teises, pavyzdžiui, yra išskiriama teisė gauti likviduojamo banko turto dalį ir valdymo teises. Tačiau pertvarkymo institucijai priėmus sprendimą dėl banko pertvarkymo priemonių žlungančiam bankui taikymo gali būti nusavinamos akcininkų nuosavybės teisės, taikomas akcininkų skolų nurašymas ar akcininkų teisių sumažinimas, siekiant konvertuoti banko skolą į kapitalą ar rekapitalizuoti banką (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Direktyvoje 2017/1132 įtvirtinta, kad akcininkų susirinkimas priima sprendimu susijusius su bendrovės kapitalo padidinimu, sumažinimu ar pasikeitimu. Tuo atveju, jeigu kapitalas didinamas už įnašą pinigais, akcijos pirmumo teise siūlomos akcininkams proporcingai jų akcijų turimai kapitalo daliai (Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. birželio 14 d. direktyva). Taip pat Direktyvoje 2007/36/EB yra įtvirtinta minimalūs procedūriniai reikalavimai dėl šaukiamų visuotinių akcininkų susirinkimų.

Pagal banko nemokumą reglamentuojančias nuostatas, jeigu yra nustatoma, kad bankas žlunga arba gali žlugti, kompetentingos pertvarkymo institucijos, atsižvelgdamos į pertvarkymo principus ir tikslus, suteiktų įgaliojimų pagrindu gali taikyti pertvarkymo priemones (vieną ar kelias kartu) (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Pertvarkymo priemonių taikymas neabejotinai turi įtakos ir banko nuosavybės teisėms, jų tarpe ir akcininkų teisėms. Pažymėtina, jog vienas iš pagrindinių pertvarkymo principų yra tai, kad akcininkams tenka pirmieji pertvarkomo banko nuostoliai (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Taikant banko pertvarkymo priemones turi būti užtikrinta, kad pritaikius bent kurią iš priemonių ir galutinio banko likvidavimo atveju, būtų užtikrintos suinteresuotų asmenų teisės ir, kad pastarieji neatsidurtų nepalankesnėje padėtyje negu banką likviduojant pagal nacionalinius valstybių narių nemokumo įstatymų nuostatas. Vienas iš esminių skirtumų vykdant finansų institucijos ir ne finansų institucijos pertvarkymą yra greitas ir operatyvus pertvarkymo priemonių taikymas. Pertvarkymo institucijos, joms suteiktų įgaliojimų pagrindu, atlikusios vertinimą, turi imtis veiksmų įmanomai per trumpiausią laiką, kai tik yra identifikuojami banko galimo žlugimo požymiai, todėl jos turi teisę perimti banko kontrolę, daryti esminius pokyčius banko valdyme, nurašyti banko kapitalą, nepaisant esančių banko sutartinių įsipareigojimų, ir restruktūrizuojamo banko kreditorių reikalavimus, tiek, kiek tai yra reikalinga padengti

susidariusiems banko nuostoliams. Pertvarkymo institucija gali perkelti banko turta, įsipareigojimus ir teises kitam laikinam bankui arba mokiems bankams, nepaisant ir neprašant banko akcininkų sutikimo (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

EŽTT praktikoje nurodoma, kad bet koks viešosios institucijos ribojimas netrukdomai naudotis nuosavybe (i) turi būti teisėtas, (ii) atitikti viešąjį interesą bei (iii) juo proporcingai turi būti siekiama teisėto tikslo. Taigi viešosioms institucijoms ribojant teisę į nuosavybę turi būti surasta teisinga pusiausvyra tarp viešojo ar bendruomenės intereso ir asmens pagrindinių teisių apsaugos (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. liepos 21 d. sprendimas). Atsižvelgiant į tai, kad banko akcininkų turimos akcijos ir su jomis susijusios teisės yra laikytina jų nuosavybe, toliau bus siekiama išanalizuoti Direktyvoje dėl bankų gaivino ir pertvarkymo įtvirtintus pertvarkomo banko akcininkų nuosavybių teisių ribojimų atitikimą EŽTT suformuotoms sąlygoms, kurioms esant gali būti ribojama nuosavybės teisė.

Visų pirma, bet koks nuosavybės teisių ribojimas turi būti teisėtas ir atitikti teisėtą lūkesčių principą. EŽTK yra įtvirtinta kad Konvencijos valstybės kiekvienam jų jurisdikcijai priklausančiam asmeniui garantuoja Konvencijoje apibrėžtas teises (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950). Tačiau tuo pačiu EŽTT sprendimuose yra įtvirtinta, kad bet koks viešosios valdžios institucijų kišimasis į taikų naudojimąsi nuosavybe turėtų būti teisėtas (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. gegužės 20 d. ir 2000 m. spalio 19 d. sprendimai). Teisėtų lūkesčių apsaugos principo paskirtis yra užtikrinti asmens, kuriam valstybės teisinė sistema suteikia realų pagrindą, tikėtis tam tikrų teisės aktų sukuriamų teisinių pasekmių su sąžiningumo ir pagrįstumo kriterijais (Kargaudienė, 2013, p. 126-140). Tačiau teisėtumo principas suponuoja tai, kad taikytinos valstybių narių vidaus teisės nuostatos būtų pakankamai prieinamos, tikslios ir nuspėjamos. Teisinės nuostatos turi būti aiškios ir tikslios, kad asmenys būtų tinkamai apsaugoti nuo savavališko valdžios institucijų kišimosi į teisę taikiai naudotis nuosavybe (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. gegužės 24 d. sprendimas). Direktyvoje dėl kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo yra įtvirtintos aiškios ir tikslios nuostatos, kurios turi būti perkeltos į nacionalinę valstybių teisę ir vienodai įgyvendinamos. EŽTK iš esmės siekia apsaugoti nuo nepagrįsto ir neteisėto valstybių narių institucijų įgaliojimų naudojimo nukreipto į asmenų teises, nesant tam pagrįsto teisinio pagrindo. Vis dėlto vertintina, kad Direktyvoje dėl kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo yra aiškiai ir nedviprasmiškai reglamentuoti pertvarkymo institucijų įgaliojimai ir teisės. Kompetentinga pertvarkymo institucija pertvarkymo priemonės gali taikyti tik tuomet kai yra nustatoma, jog bankas žlunga arba gali žlugti ir taikant įprastinę likvidavimo procedūrą nebūtų užtikrintas finansų sistemos stabilumas. Todėl darytina išvada,

kad Direktyvoje dėl kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo įtvirtintos nuostatos yra pakankamai aiškios ir konkrečios, todėl atsižvelgiant į teisėtumo ir teisėtų lūkesčių principus, vertintina, kad neturėtų kilti šių teisės normų taikymo problemų praktikoje.

Antra, nuosavybės teisių ribojimas galimas tik siekiant teisėto tikslo, tokio kaip viešojo intereso apsauga. EŽTK 1 Protokolo 1 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybėms narėms nedraudžiama ir neribojama teisė taikyti tokius įstatymus, kokius jos manymu, jai reikalingi, kad galėtų kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgdama į bendrąjį interesą arba, kad garantuotų mokesčių, kitų rinkliavų ar baudų mokėjimą (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950). Pagal EŽTT praktiką, valstybėms narėms yra suteikti platus įgaliojimai nuspręsti, kas gali būti laikoma teisėtu tikslu viešojo intereso kontekste (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. balandžio 29 d. sprendimas). Taip pat EŽTT yra išaiškinęs, kad gerbs nacionalinių valdžios institucijų priimtus sprendimus vykdamas makroekonominę politiką, nebent būtų pripažinta, kad sprendimai buvo priimti „akivaizdžiai be pagrįsto pagrindo“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. liepos 10 d. sprendimas). Kaip ir buvo anksčiau aptarta darbe, BRRD pagrindiniai tikslai yra išlaikyti visuomenės pasitikėjimą bankų sistema, išlaikyti finansų sistemos stabilumą, kuo labiau sumažinti visuomenei ir mokesčių mokėtojams tenkančius banko žlugimo nuostolius, juos proporcingai paskirstant akcininkams ir kreditoriams, tokiu būdu siekiant užtikrinti panašią padėtį, kuri kiltų tiesiogiai taikant banko likvidavimo procedūrą. Todėl daryti išvada, kad BRRD yra aiškiai ir sistemingai siekiama šių tikslų, todėl taikant jos nuostatas neturėtų kilti papildomų sunkumų akcininkų teisių ribojimo atveju.

Trečia, nuosavybės teisių ribojimas turi atitikti proporcingumo principą. EŽTK siekia suderinti viešąjį interesą bei nuosavybės teisių apsaugą. Kadangi bankų pertvarkymo priemonių taikymas daro įtaką akcininkų teisėms, todėl šių priemonių taikymas turi būti pagrįstas ir atitikti viešąjį interesą (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950). EŽTT praktikoje yra išaiškinta, kad bet koks kišimasis į teisę naudotis nuosavybės teisėmis turi užtikrinti „teisingą pusiausvyrą“ tarp bendro bendruomenės intereso reikalavimų ir asmens apsaugos reikalavimų (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. liepos 10 d. sprendimas). Taigi valstybės narės turi palaikyti pagrįstą, proporcingą santykį tarp naudojamų priemonių ir siekiamo tikslo (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. sausio 5 d. sprendimas). Atitinkamai, BRRD įtvirtina, kad nuosavybės teisių ribojimas neturėtų būti neproporcingas, dėl to poveikį patiriantys akcininkai ir kreditoriai neturėtų patirti didesnių nuostolių nei nuostoliai, kurie būtų patirti, jei pertvarkymo sprendimo priėmimo metu įstaiga būtų likviduota. Be kita ko įtvirtinta, kad pertvarkymo priemonės gali būti taikomos tik tuo

atveju, jeigu būtina užtikrinti finansų sistemos stabilumą bei viešąjį interesą ir tuo atveju, jeigu tų pačių tikslų neįmanoma pasiekti įprastinės bankroto bylos iškelimo atveju (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Darytina išvada, kad proporcingumo principo laikymasis priklauso nuo pertvarkymo institucijos priimto sprendimo taikyti konkrečią pertvarkymo priemonę ir nuo situacijoje vyraujančio viešojo intereso apimtį.

BRRD yra įtvirtintos ir akcininkų apsaugos priemonės. Valstybėms narėms yra privaloma užtikrinti, kad tais atvejais, kai pertvarkymo institucijos perduoda tik dalį pertvarkomo banko teisių, turto ir įsipareigojimų, už akcininkų, kurių reikalavimai neperduoti, reikalavimus būtų kompensuota bent tokia suma, kurią jie būtų gavę, jei pertvarkomas bankas būtų likviduota iškeliant įprastinę bankroto bylą tuo metu, kai buvo priimtas sprendimas taikyti pertvarkymo priemones (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Prieš imantis pertvarkymo veiksmų turėtų būti atliktas nešališkas ir tikroviškas įstaigos turto ir įsipareigojimų įvertinimas. Tokį vertinimą turėtų būti suteikta galimybė apskusti tik kartu su pertvarkymo sprendimu. Be to, pritaikius pertvarkymo priemones turėtų būti atliktas akcininkams faktiškai taikytų sąlygų ir sąlygų, kurios joms būtų buvusios taikytos iškelus įprastinę bankroto bylą, *ex-post* palyginimas. Jei nustatoma, kad akcininkai už savo reikalavimus gavo mažesnę sumą ar kompensaciją, nei būtų gavę iškelus įprastinę bankroto bylą, jie turėtų turėti teisę atgauti skirtumą. Kitaip nei vertinimo prieš pertvarkymo veiksmus atveju, turėtų būti įmanoma tą palyginimą ginčyti atskirai nuo pertvarkymo sprendimo. Valstybėms narėms palikta diskrecija spręsti dėl tvarkos, kaip akcininkams apmokėti skirtumą, nustatytą įvertinus sąlygas (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Įprastai nustatytas skirtumas yra apmokamas iš pertvarkymo fondo lėšų.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad žlungančio banko akcininkų nuosavybės teisės yra saugomos tiek BRRD, tiek EŽTK įtvirtintų nuostatų, tiek EŽTT praktikoje suformuotų principų pagrindu. Siekiant išlaikyti pusiausvyrą tarp nuosavybės teisių užtikrinimo ir efektyvaus viešojo intereso gynimo, mokėtinos kompensacijos suma turi būti apskaičiuojama ir susijusi su proporcinga nusavintos nuosavybės verte, kadangi tik tokiu būdu galima pateisinti nuosavybės nusavinimą. Vis tik galima teigti, jog akcininkų teisėms daroma įtaka yra proporcinga siekiamiems viešojo intereso tikslams.

3.2. Pertvarkymo priemonių taikymo įtaka banko kreditorių teisėms

Įprastu atveju juridiniam asmeniui tapus nemokiam yra keliama bankroto byla ir kreditorių finansiniai reikalavimai tenkinami pagal nacionaliniuose nemokumo įstatymuose

nustatytas kreditorių finansinių reikalavimų tenkinimo eiles. Kyla pagrįstas lūkestis, jog analogiškai turėtų būti elgiamasi ir banko nemokumo atveju. Tačiau banko nemokumas gali sukelti kur kas didesnių neigiamų padarinių ir turėti itin neigiamos įtakos finansų sistemos stabilumui ir visai konkrečios šalies ekonomikai. Todėl banko nemokumo atveju, kreditorių teisės, panašiai kaip ir akcininkų teisės, yra apsaugotos EŽTK ir BRRD nuostatų.

BRRD įtvirtinta, kad, visų pirma, nuostoliai turėtų būti paskirstomi akcininkams ir tik po to kreditoriams, su sąlyga, kad nė vienas kreditorius nepatirtų didesnių nuostolių nei būtų patyręs tuo atveju, jei įstaiga būtų buvusi likviduota iškeliant įprastinę bankroto bylą, laikantis BRRD nustatyto principo, kad nė vieno kreditoriaus padėtis nėra blogesnė (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Atitinkamai kiekvienas pagrįstas kreditoriaus finansinis reikalavimas yra susijęs su nuosavybės teisėmis ir jeigu nebūtų nuostatų nustatančių priemones patenkinti finansinį reikalavimą, tam tikrais atvejais tai būtų laikoma kreditoriaus teisių pažeidimu (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950). Todėl, dėl kišimosi į nuosavybę atsiradę nuostoliai turėtų būti atlyginti, skiriant teisingą kompensaciją už patirtus nuostolius (ES Pagrindinių Teisių Chartija, 2012). Tačiau pagal EŽT 1 protokolo 1 straipsnį teisė į pilną kompensaciją nėra garantuojama visais atvejais, todėl galima situacija, kai kompensacija yra mažesnė nei patirtų nuostolių vertė (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. liepos 10 d. sprendimas).

Taikant pertvarkymo priemones kreditorių teisės gali būti pažeistos kai yra keičiamos sutarčių sąlygos ar nukeliamas terminas sutartims įvykdyti, kadangi tokiu būdu yra sumažinama reikalavimų vertė, taip pat kreditorių finansinius reikalavimus konvertuojant į kapitalą arba tokius reikalavimus perkeliant trečiajam asmeniui. Pagal BRRD kompetentingoms pertvarkymo institucijoms yra suteikti įgaliojimai sustabdyti tam tikrų įsipareigojimų vykdymą, užbaigimą, paankstinimą ar kitokį finansinių sutarčių nutraukimą su žlungančiu banku (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Teisė nutraukti sutartį yra suprantama plačiau ir apima „teisę paankstinti, užbaigti, įskaityti arba užskaityti įsipareigojimus arba visas panašias nuostatas, kuriomis sustabdomas, keičiamas arba panaikinamas sutarties šalies įsipareigojimas, arba nuostatos, dėl kurių neatsiranda pareiga pagal sutartį, nors kitomis aplinkybėmis ji atsirastų“ (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Žinoma, tam tikriems reikalavimams įsipareigojimų sustabdymas nėra taikomas, pavyzdžiui: (i) reikalavimus atitinkantiems indėliams; (ii) mokėjimo ir pateikimo įsipareigojimams, kurių turima Direktyvos 98/26/EB tikslais paskirtoms sistemoms ar sistemų valdytojams, pagrindinėms sutarties šalims ir centriniais bankams, atitinkantiems Direktyvos 97/9/EB tikslus. Taikydamos įsipareigojimų vykdymo sustabdymą pertvarkymo

institucijos turi atsižvelgti į tai, kokį poveikį naudojimas šiais įgaliojimais gali turėti tinkamam finansų rinkų veikimui (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Taip pat pertvarkymo institucijoms yra suteikti įgaliojimai apriboti pertvarkomo banko užtikrinimo priemonės turinčių kreditorių galimybes įgyvendinti savo teises į užtikrinimo priemones, susijusias su tos pertvarkomo banko turtu, nuo pranešimo apie apribojimą paskelbimo iki kitos darbo dienos po to paskelbimo vidurnakčio valstybėje narėje, kurioje yra pertvarkomo banko pertvarkymo institucija. Tačiau šie apribojimai nėra taikomi pagrindinių sandorio šalių ir centrinių bankų teisėms į užtikrinimo priemones, susijusioms su turtu, kuris pertvarkomos įstaigos įkeistas kaip garantinė įmoka arba įkaitas (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Šie apribojimai yra būtini tam, kad nei vienas kreditorius neatsidurtų geresnėje padėtyje ir būtų sudaryta galimybė pertvarkymo įstaigai susidaryti pilną vaizdą apie pertvarkomo banko finansinę būklę.

Tačiau kaip atsvara sutartinių apribojimų taikymui BRRD yra įtvirtinta ir sandorio šalių apsaugos priemonės. Bene svarbiausia apsaugos priemonė yra atliekamas skirtingas turto vertinimas. Pertvarkymo institucijoms nustatyta pareiga atlikti žlungančio banko turto nepriklausomą vertinimą atlikus pertvarkymo veiksmą arba veiksmus. Vertinimas atskiriamas nuo vertinimo, atliekamo pertvarkymo tikslais. Šio vertinimo tikslas yra įvertinti ar akcininkams ir kreditoriams būtų taikytas geresnis vertinimas žlungančiam bankui iškelus įprastinę bankroto bylą. Vertinimo metu turi būti nustatyta (i) kokia būtų vertinimas, jeigu būtų taikomas akcininkams ir kreditoriams, arba atitinkamoms indėlių garantijų schemoms, jei pertvarkomam bankui, kurios atžvilgiu buvo įvykdytas pertvarkymo veiksmas ar veiksmai, būtų buvusi iškelta įprastinė bankroto byla tuo metu, kai buvo priimtas pertvarkymo institucijos sprendimas; (ii) faktinis vertinimas, kuris buvo taikomas akcininkams ir kreditoriams pertvarkant pertvarkomą banką, ir (iii) ar yra skirtumas tarp vertinimo pagal pirmąjį punktą ir vertinimo pagal antrąjį punktą. Svarbu atkreipti dėmesį, kad atliekant įvertinimą: (i) daroma prielaida, kad pertvarkomam bankui, kurio atžvilgiu buvo įvykdytas pertvarkymo veiksmas ar veiksmai, būtų buvusi iškelta įprastinė bankroto byla tuo metu, kai buvo priimtas pertvarkymo institucijos sprendimas; b) daroma prielaida, kad pertvarkymo veiksmas ar veiksmai nebuvo įvykdyti; c) neatsižvelgiama į pertvarkomam bankui skirtą nepaprastąją viešąją finansinę paramą (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Dar viena apsaugos priemonė yra akcininkų ir kreditorių vertinimas atliekant dalinį perdavimą ir taikant gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonę. Valstybėms narėms numatyta pareiga užtikrinti, kad po to, kai imtasi vienos ar daugiau pertvarkymo priemonių, ir visų pirma kreditorių ir akcininkų apsaugos tikslais: a) išskyrus atvejus, kai taikoma gelbėjimo

privačiomis lėšomis priemonė, tais atvejais, kai pertvarkymo institucijos perduoda tik dalį pertvarkomos įstaigos teisių, turto ir įsipareigojimų, už akcininkų ir tų kreditorių, kurių reikalavimai neperduoti, reikalavimus būtų kompensuota bent tokia suma, kurią jie būtų gavę, jei pertvarkoma įstaiga būtų likviduota iškeliant įprastinę bankroto bylą tuo metu, kai buvo priimtas pertvarkymo institucijos sprendimas; b) kai pertvarkymo institucijos taiko gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonę, akcininkų ir kreditorių, kurių reikalavimai nenurašyti ar nekonvertuoti į nuosavybės vertybinius popierius, nepatirtų didesnių nuostolių nei tie, kuriuos jie būtų patyrę, jei pertvarkoma įstaiga būtų likviduota iškeliant įprastinę bankroto bylą tuo metu, kai buvo priimtas pertvarkymo institucijos sprendimas. Tuo atveju, jei įvertinimą nustatyta, kad kurie nors akcininkai arba kreditoriai arba indėlių garantijų sistema patyrė didesnių nuostolių nei jie būtų patyrę įstaigą likviduojant pagal įprastinę bankroto bylą, jie turi teisę į skirtumo išmokėjimą iš pertvarkymo finansavimo struktūrų, t. y. teisę į kompensaciją (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

BRRD yra įtvirtinta dar kelios apsaugos priemonės, tokios kaip: sandorio šalių atliekant dalinį perdavimą, finansinio įkaito, įskaitymo ir užskaitos susitarimų, užtikrinimo susitarimų apsauga, struktūrizuotų finansavimo susitarimų ir padengtų obligacijų. Visos šios apsaugos priemonės yra skirtos suteikti kuo didesnę apsaugą kreditoriams bankui taikant pertvarkymo priemones (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Tačiau bene svarbiausi yra principai, leidžiantys užtikrinti kreditorių teisių apsaugą. Tai yra du pagrindiniai principai: nė vieno kreditoriaus padėtis nėra blogesnė ir principas, jog tos pačios klasės kreditoriams taikomas vienodas požiūris. Šie principai yra itin aktualūs kuomet vykdant banko pertvarkymą yra patiriami nuostoliai ir juos reikia paskirstyti. Žinoma, kaip ir buvo aptarta aukščiau, pertvarkomo banko akcininkams tenka pirmieji nuostoliai, o nuostoliai pertvarkomo banko kreditoriams paskirstomi tik po akcininkų pagal jų reikalavimų tenkinimo eiliškumą, jeigu tai įprastinė bankroto byla, išskyrus tam tikrus atvejus (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Pirma, pagrindinė išimtis nustatyta tenkinant indėlininkų reikalavimus banko žlugimo atveju. BRRD užtikrina, kad fizinių asmenų, labai mažų, mažųjų ir vidutinių įmonių reikalavimus atitinkančių indėlių dalis, kuri viršija draudimo sumą ir fizinių asmenų ir labai mažų, mažųjų ir vidutinių įmonių indėliams, kurie būtų laikomi reikalavimus atitinkančiais indėliais, turi būti suteiktas didesnis nei paprastų neapdraustų nepirmenybinių kreditorių reikalavimų prioritetas. Toks pats prioritetas, ir net didesnis negu nurodytas aukščiau, yra suteikiamas apdraustiesiems indėliams ir indėlių garantijų sistemoms, perimančioms apdraustųjų indėlininkų teises ir pareigas bankroto atveju (Europos Parlamento ir Tarybos 2014

m. gegužės 15 d. direktyva). Taigi indėlininkų reikalavimų eiliškumui yra suteikiamas prioritetas tokiu būdu suteikiant maksimalią apsaugą jų reikalavimams.

Antra, taikant gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonę turi būti užtikrintas *pari passu* požiūris į kreditorius ir atsižvelgiama į reikalavimų tenkinimo eiliškumą, nustatytą pagal valstybių narių nacionalinius nemokumo teisės aktus. Visų pirma nuostolius turi dengti reguliuojamojo kapitalo priemonės, o akcininkams nuostoliai turi būti paskirstomi panaikinant arba perduodant akcijas, arba labai sumažinant pelną, tenkantį vienai akcijai. Kai tų priemonių neužtenka, turi būti konvertuojama arba nurašoma subordinuotoji skola. Pirmaeiliai įsipareigojimai konvertuojami arba nurašomi, jei visos subordinuotosios klasės jau konvertuotos arba visiškai nurašytos (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva). Laikantis nacionalinių nemokumo įstatymo nuostatų dėl kreditorių reikalavimų tenkinimo, turi būtų pasiekti šie rezultatai: (i) nuostoliams ir iki jų maksimalios ribos sumažinami jų bendro 1 lygio nuosavam kapitalui; (ii) papildomų 1 lygio kapitalo priemonių pagrindinė suma tiek, kiek reikia norint pasiekti numatytus pertvarkymo tikslus, arba iki atitinkamų kapitalo priemonių maksimalios sumos nurašoma arba konvertuojama į bendro 1 lygio kapitalo priemones, arba atliekami abu veiksmai, priklausomai nuo to, kuri suma yra mažesnė; (iii) 2 lygio priemonių pagrindinė suma tiek, kiek reikia norint pasiekti nustatytus pertvarkymo tikslus, arba iki atitinkamų kapitalo priemonių maksimalios sumos nurašoma arba konvertuojama į bendro 1 lygio kapitalo priemones, arba atliekami abu veiksmai, priklausomai nuo to, kuri suma yra mažesnė. Kai atitinkamų kapitalo priemonių pagrindinė suma nurašoma atitinkamos kapitalo priemonės savininkui nebelieka jokių įsipareigojimų tos nurašytos priemonės sumos atžvilgiu arba susijusių su ja, išskyrus visus jau sukauptus įsipareigojimus ir visą galimą atsakomybę už žalą apskundus pasinaudojimo nurašymo įgaliojimų teisėtumą (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Kaip papildoma išimtis numatyta BRRD yra tai, kad Bendra pertvarkymo valdyba gali išieškoti visas pagrįstas išlaidas, faktiškai patirtas naudojant pertvarkymo priemones arba naudojantis įgaliojimais, kadangi ji yra laikoma privilegijuotuoju kreditoriumi (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad atsižvelgiant į banko pertvarkymo priemonėmis siekiamus tikslus išlaikyti finansų sistemos stabilumą ir banko kritinių funkcijų tęstinumą ir užtikrinti kuo mažesnių išlaidų dėl banko žlugimo perkėlimą mokesčių mokėtojams, neišvengiamai šių tikslų siekimas daro įtaką akcininkų ir kreditorių teisėms. Ypač taikant gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonę yra aiškiai nurodoma, kad nuostoliai nebus perkeliama valstybei ir valstybė nenaudos viešųjų finansų gelbėjant žlungantį banką, o visi

nuostoliai atitinkamai bus paskirstomi akcininkams ir kreditoriams. Toks požiūris verčia kreditorius labiau vertinti savo investicijas ir su jomis susijusią galimą riziką.

IŠVADOS

1. Bankų pertvarkymo priemonių taikymas yra laikytinas alternatyva įprastinės nemokumo bylos iškėlimui ir banko likvidavimui. Vis tik, prieš taikant banko pertvarkymo priemones yra privaloma įvertinti žlungančio banko tiesioginio likvidavimo galimybę iškeliant nemokumo bylą. Savalaikis banko pertvarkymo priemonių taikymas padeda išlaikyti finansų sistemos stabilumą, užtikrinti indėlininkų ir banko klientų apsaugą bei suteikia galimybę žlungančiam bankui operatyviai pasitraukti iš finansų rinkos jos nedestabilizuojant ir išlaikant pasitikėjimą finansų sistema rinkoje.
2. Išanalizavus banko pertvarkymo priemones ir jų taikymo sąlygas darytina išvada, kad banko verslo pardavimo priemonė Lietuvos civilinėje teisėje galėtų atitikti įmonės pirkimo – pardavimo institutą, laikino banko sukūrimo priemonė – reorganizavimą išdalijimo būdu, turto atskyrimo priemonė – ekspropriaciją, o gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonė - bendrovės įstatinio kapitalo didinimą kapitalizuojant skolą. Nors tai nėra savo požymiais visiškai analogiški teisiniai santykiai, tačiau, pagal požymių visumą, jiems artimiausi.
3. Pirmieji nuostoliai banko nemokumo atveju tenka banko akcininkams, naikinant arba perskirstant turimų akcijų kiekį, sumažinant vienai akcijai tenkantį pelną arba konvertuojant susidariusią skolą į kapitalą. Kai šios priemonės taikymas nėra pakankamas, tuomet yra taikomas subordinuotos skolos nurašymo arba konvertavimo priemonė. Tačiau turi būti laikomasi bendrojo principo, jog kreditoriai neturi atsidurti blogesnėje padėtyje negu žlungantį ar galintį žlugti banką likviduojant pagal valstybių narių nacionalinius nemokumo įstatymus ir netaikant pertvarkymo priemonių. Vis tik banko nemokumo atveju akcininkų reikalavimai yra susiję su jų turimomis nuosavybės teisėmis. Sisteminė EŽTT praktikos bei BRRD analizė leidžia teigti, jog akcininkų nuosavybės teisėms yra suteikiama pakankama apsauga, kadangi pertvarkymo priemonių taikymas turi būti teisėtas, atitikti viešąjį interesą bei būti proporcingas. Priešingu atveju bus pažeidžiamos nuosavybės teisės bei privatūs interesai.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Europos Sąjungos teisės aktai

1. Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. balandžio 4 d. direktyva 2001/24/EB dėl kredito įstaigų reorganizavimo ir likvidavimo. OL L 125.
2. Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. liepos 11 d. direktyva 2007/36/EB dėl naudojimosi tam tikromis akcininkų teisėmis bendrovėse, kurių akcijos įtrauktos į prekybą reguliuojamoje rinkoje. OL L 184/17.
3. Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. birželio 26 d. direktyva 2013/36/ES dėl galimybės verstis kredito įstaigų veikla ir dėl riziką ribojančios kredito įstaigų ir investicinių įmonių priežiūros, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2002/87/EB ir panaikinamos direktyvos 2006/48/EB bei 2006/49/EB, 2 (5) straipsnis. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investiciniams įmonėms ir kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) Nr. 648/2012. OL L 176/338.
4. Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. birželio 26 d. reglamentas (ES) Nr. 575/2013 dėl prudencinių reikalavimų kredito įstaigoms ir investiciniams įmonėms ir kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) Nr. 648/2012. OL L 176/1.
5. Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. gegužės 15 d. direktyva 2014/59/ES, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistema ir iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 82/891/EEB, direktyvos 2001/24/EB, 2002/47/EB, 2004/25/EB, 2005/56/EB, 2007/36/EB, 2011/35/ES, 2012/30/ES bei 2013/36/ES ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (ES) Nr. 1093/2010 bei (ES) Nr. 648/2012. OL L 173/190.
6. Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. liepos 15 d. reglamentas (ES) Nr. 806/2014, kuriuo nustatomos kredito įstaigų ir tam tikrų investicinių įmonių pertvarkymo vienodos taisyklės ir vienoda procedūra, kiek tai susiję su bendru pertvarkymo mechanizmu ir Bendru pertvarkymo fondu, ir iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) Nr. 1093/2010. OL L 225/1.
7. Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. balandžio 16 d. direktyva 2014/49/ES dėl indėlių garantijų sistemų. OL L 173/149.
8. Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. birželio 14 d. direktyva (ES) 2017/1132 dėl tam tikrų bendrovių teisės aspektų. L 169/46.

9. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. gegužės 20 d. direktyva (ES) 2019/879, kuria dėl kredito įstaigų ir investicinių įmonių nuostolių padengimo ir rekapitalizavimo pajėgumo iš dalies keičiama Direktyva 2014/59/ES ir iš dalies keičiama Direktyva 98/26/EB. OL L 150/296.
10. Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija. OL 2012/C 326/02.
11. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Roma, 4. XI.1950.

Lietuvos teisės aktai

12. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (2000). Valstybės žinios, 64-1914.
13. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. Valstybės žinios. 2004, Nr. 54-1832.
14. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). Valstybės žinios, 74-2262.
15. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891).
16. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. Teisės aktų registras, 2019-06-27, Nr. 10324.

Specialioji literatūra

17. Ambrasas T. *Banko pertvarkymo teisiniai mechanizmai*. Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas. ISSN 1392-6195. 2014, Nr. 21(1).
18. Ambrasas T. *Banko pertvarkymo teisinis režimas. Viešųjų ir privačių interesų balansavimas. Lyginamoji analizė*. Socialiniai mokslai, Teisė (01 – S), Vilnius, Bazelis, 2015.
19. Bliss R., Kaufman G. *US Corporate and Bank Insolvency Regimes: An Economic Comparison and Evaluation*. Federal Reserve Bank of Chicago Working Paper, 2006.
20. Haan D.J., Oosterlo S., Schoenmaker D. *European Financial Markets and Institutions*. Cambridge University Press, UK, 2009.
21. Hadjiemmanuil C. *Special Resolution Regimes for Banking Institutions: Objectives and Limitations*. London School of Economics and Political Science. Law department, Working Paper Nr. 21, 2013.
22. Huertas F.T. *The case for bail-ins*. International Institute of Finance, 2012.
23. Hüpkas E. *Insolvency-why a special regime for banks? Current developments in monetary and financial law*. Vol. 3, IMF, Washington DC, 2003.

24. Hüpkas E. *Resolving Crisis in Global Financial Institutions: The Functional Approach Revisited*. 2009, Chapter 18.
25. Hüpkas E. *Special bank resolution and shareholders' rights: balancing competing interests*. Journal of Financial Regulation and Compliance, Vol. 17. Nr.3, 2013;
26. Hüpkas E. The legal aspects of bank insolvency. A comparative analysis of Western Europe, the United States and Canada. Kluwer Law International. MPG Books Ltd, Great Britain, 2000.
27. Kargaudienė, A. *Teisėtų lūkesčių (apsaugos) principas. Viešosios teisės raida: de jure ir de facto problematika*. Vilnius: MES, 2013.
28. Kaufman G.G. *Too big to fail in banking: What does it mean?* Journal of Financial Stability, Vol.13. 2014.
29. Kavalnė S., Norkus R. *Bankroto teisė*. Antroji knyga. Justitia, Vilnius, 2011;
30. Lastra, R. M. *Cross-border bank insolvency*. Oxford university press. New York, 2011.
31. Marinč M., Vlahu R. *The Economics of Bank Bankruptcy law*. Springer, Verlag Berlin Heidelberg, Berlin, 2012.
32. McGuire C.L. *Simple Tools to Assist in the Resolution of Troubled Banks*. WB, Washington, DC, 2012.
33. Shinasi G. *Financial Stability – Theory and Practises*. IMF, Washington DC, USA. 2006.
34. Theissen R. *Are the EU Banks safe? What functions do banks have?* Eleven International Publishing, Netherlands, 2013.

Teismų praktika

35. *Beyeler v. Italy*, [ECHR], Case No. 33202/96, [5.1.2000]. ECLI:CE:ECHR:2000:0105 JUD003320296.
36. *Chassagnou v. France*, [ECHR], Case No. 25088/94, [29.4.1999]. ECLI:CE:ECHR:1999:0429 JUD002508894.
37. *Cingilli Holding A.Ş., Cingilloğlu v. Turkey*, [ECHR], Case No 31833/06 and 37538/06, [21.7.2015]. ECLI:CE:ECHR:2015:0721 JUD003183306.
38. *Freitag v. Germany*, [ECHR], Case No. 71440/01, [19.7.2007]. ECLI: CE: ECHR: 2007: 0719 JUD007144001
39. *Grainger v. The United Kingdom* [ECHR], Case No. 34940/10, [10.7.2012]. ECLI: CE: ECHR: 2012: 0710DEC003494010.

40. *Guiso-Gallisay v. Italy*, [ECHR], Case No. 58858/00, [22.12.2009]. ECLI: CE: ECHR: 2009: 1222 JUD005885800.
41. *Iatridis v. Greece*, [ECHR], Case No. 31107/96, [19.10.2000]. ECLI: CE: ECHR: 2000: 1019 JUD003110796.
42. *Lelas v. Croatia*. Case No, [ECHR], 55555/08, [20.5.2010]. ECLI: CE: ECHR: 2010: 0520 JUD005555508.
43. *Olczak v. Poland*, [ECHR], Case No. 30417/96, [7.11.2002]. ECLI: CE: ECHR: 2002: 1107DEC003041796.
44. *Sildedzis v. Poland*, [ECHR], Case No. 45214/99, [24.5.2005]. ECLI: CE: ECHR: 2005: 0524JUD004521499.
45. *Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia*, [ECHR], Case No 71243/01, [25.10.2012]. ECLI: CE: ECHR: 2014: 0325JUD007124301.
46. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas. 2013 m. liepos 5 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos bankų įstatymo, Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo, Lietuvos Respublikos finansinio tvarumo įstatymo, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso kai kurių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“ byloje Nr. 2/2012-12/2012-9/2013.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2012.

Kiti šaltiniai

48. Europos bankininkystės institucija. *Gairės dėl skirtingų aplinkybių, kai įstaiga laikoma žlungančia ar galinčia žlugti, aiškinimo pagal Direktyvos 2014/59/ES 32 straipsnio 6 dalį.* 2015. [Interaktyvus].
https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/1156219/fb_f3831f-03a5-492c-a0f7-2dc7caa6954e/EBA-GL-2015-07_LT_GL%20on%20failing%20or%20likely%20to%20fail.pdf?retry=1
49. Europos centrinis bankas. *Apie finansinį stabilumą.* [Interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me_more/html/financial_stability.lt.html [žiūrėta 2021-02-18].

50. Europos Vadovų Taryba. *Bankų gaivinimas ir pertvarkymas*. [Interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/banking-union/single-rulebook/bank-recovery-resolution/> [žiūrėta 2021-02-21].
51. International monetary fund and the World bank report. *An overview of the legal, institutional, and regulatory framework for bank insolvency*. 2009. [Interaktyvus]. <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2016/12/31/An-Overview-of-the-Legal-Institutional-and-Regulatory-Framework-for-Bank-Insolvency-PP4327> [žiūrėta 2021-02-24].
52. Single Resolution Board. *What is a Bank Resolution?* [Interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://srb.europa.eu/en/content/what-bank-resolution> [žiūrėta 2021-02-23].

SANTRAUKA

Bankų nemokumo reglamentavimas Europos Sąjungos teisėje

Aušra Grubytė

Pastaruoju metu sparčiai besiplečiant ir besivystant finansinėms technologijoms, bankai vis dar išlieka vieni svarbiausių ir pagrindines funkcijas atliekančių institucijų tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungoje. Nors bankų nemokumas yra neigiamas ir nepageidaujamas reiškinys, tačiau jis nėra išvengiamas. Pertvarkymo priemonių pagalba suteikiama galimybė sumažinti valstybių narių ekonomikai ir mokesčių mokėtojams tenkančius nuostolius bankui žlungant.

Pirmojoje šio darbo dalyje yra analizuojama banko ir banko nemokumo samprata, identifikuojamos bankų nemokumo procedūrų rūšys bei tikslai. Antrojoje darbo dalyje yra analizuojamos ir vertinamos pertvarkymo priemonės. Išanalizavus šių priemonių taikymo sąlygas, pertvarkymo priemonės yra kvalifikuojamos Lietuvos civilinės teisės prasme. Šioje dalyje sistemiškai yra nagrinėjamos ir Bankų gaivinimo ir pertvarkymo direktyvos nuostatos. Trečioji darbo dalis skirta išanalizuoti ir įvertinti, kokią įtaką pertvarkymo priemonių taikymas daro pertvarkomo banko akcininkams ir kreditoriams ir ar jų teisės pertvarkymo proceso metu yra pakankamai užtikrinamos. Pažymėtina, jog šioje dalyje yra analizuojama ir aktuali Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.

Atlikus analizę prieita prie išvadų, kad bankų nemokumo bylose vyrauja didesnis viešasis interesas, dėl ko ir atsirado poreikis bankų nemokumą reglamentuoti specialiu įstatymu. Tačiau net ir pertvarkymo priemonių taikymas nepadeda išvengti tiesioginio banko likvidavimo. Pertvarkymo priemonių taikymas atitolina banko likvidavimą ir sumažina kylančius neigiamus padarinius finansų sistemos stabilumui. Lietuvos civilinėje teisėje sunku surasti teisinį santykį, kuris galėtų būti analogiškas pertvarkymo priemonėms. Galiausiai, vertintina, jog pertvarkymo priemonių taikymas daro įtaką banko akcininkams ir kreditoriams, kadangi pertvarkymo institucija suteiktų įgaliojimų pagrindu bei gindama viešąjį interesą gali apriboti akcininkų ir kreditorių nuosavybės teises.

SUMMARY

Regulation of bank insolvency in European Union law

Aušra Grubytė

With the recent rapid expansion and development of financial technologies, banks remain one of the most significant and key institutions in both Lithuania and the European Union. Although bank insolvency is a negative and undesirable phenomenon, it is not inevitable. Conversion measures provide an opportunity to reduce losses for Member States' economies and taxpayers in the event of a bank failure.

The first part of this master thesis analyzes the concept of bank and bank insolvency, identifies the types and purposes of bank insolvency proceedings. The second part analyzes and evaluates the resolution measures. After analyzing the conditions for the application of these measures, the resolution measures are qualified in Lithuanian civil law. The provisions of the Bank Recovery and Resolution Directive are also systematically examined in this section. The third part of the master thesis is aimed at analyzing and assessing the impact of the application of resolution measures on the shareholders and creditors of the bank under resolution and whether their rights are sufficiently secured during the resolution process. It should be noted that this section also analyzes the case-law of the European Court of Human Rights that is relevant.

After the analysis, it is concluded that the overriding public interest prevails in bank insolvency proceedings, which has created the need to regulate bank insolvency by a special law. However, even the application of resolution measures does not prevent the direct liquidation of the bank. The application of resolution measures delays the liquidation of the bank and reduces the resulting negative consequences for the stability of the financial system. In Lithuanian civil law, it is difficult to find a legal relationship that could be analogous to reorganization measures. Finally, it must be assessed that the application of resolution measures affects the bank's shareholders and creditors, as the resolution authority may, based on the powers conferred on it and in the public interest, restrict the property rights of shareholders and creditors.